

شورا

اوچنچى يىل

عدد ۱۸ * سنه ۱۹۱۰

۱۸

محررى: رضا الدين به نحر الدين
ناسرلىرى: محمد ساكر و محمد زاكر راسيفلر

مندرجه سى:

محمد رحيم بهادر خان .
(خيوه و خوارزم حكمدارى).

توحيد و علم

امام و مدرس سرورالدين .

تحصيل عمومى .

اصلاح اسلامى تركيده بو

كونگى شيخ الاسلام كاظم

افنديك برخطبه سندن اقتباس

ابدلى .

ادبياتمىزى مدرسه لرده

اوقتو .

بورونغى اش و بورونغى

سوزلر .

مسكرات نك ازغنه سى

يارىمى فنى مقاله ب . و .

غزته سندن .

مماش اويازندة مسلمانلر

وانلرنك اقتصادى حاللى

عبدالقيوم بهمانى (جوليات).

روسىده مسلمان مسئله

سى VIII . ف . آلسن نك

«روسسقا يا مىصل» ژورنالنده

غى مقاله سندن عينا ترجمه .

ف . ك .

تربيه و تعليم . پيداغوغيا .

«ذبل» احمد جان مصطفى .

«مكتبلرمزده مى روح» ع .

د . م . «مكتبلرمز» امام و مدرس

آخوند زاده اورمانچى .

مراسله و مخابره .

سعيد پاصادى ، ژيرخورال

مم طرويسكى دن .

تقرىض . ديوارى كاليندار،

قواعد صرف العرب، تل يارىشى .

اشعار . «شاعرگه خطاب ابله

شعر يازوچى غه» عبدالعزير

مناسبوف . «ظلم» ك . ابوبكرى .

«قهرمان غه» سعيد سونچلهى .

«ملت يولينه» رضا شاهميرادف .

متنوعه . پتى ژورنال، تركيه

ابله روسيه آراسنك بولغان

صوغشلىر .

اوتكان بيرام ولى آباناي .

لطاقنى .

اوارەدن

قالوب تابشردیغی ایچون تأسف قیلدق. شعرکز اوز نوبتندە شاید باصلنور.

* م. ف. م. افندیگه: مقالهکز اوشبو عدد ترتیب ایدلنوب بتدیکندن صوڭ آلدی. شونڭ ایچون آلدافی عددکه کرر.
* عبدالحمید الحمیدی افندیگه: ۳نچی جلد «آثار» هنوز باصلدیغی یوق.

«شورا» قابندە بر سؤال:

ترکی تیلندە مؤنث صیغەلر ایچون علامت اولمادیغی حالده عثمانلی ترکلری نیچون «خان» مؤنثندە «خانم» دیمشلر؟ آسیای وسطی خلقلری «بیک» مؤنثنی «بیکم» رسمندە و روسیەدە اولان ترکلردە «بیکه» روشندە استعمال اینمکده لردر؟

تابشماقنڭ جوابی (۱۶نچی عددده):

«جانیتی» هم «اویل» دن تابالمادق
«غور یقغه» یراق بولغاچ بار المادق
آستنگن آلتی آی ایزلگان دیگان سوز بار
بار ایکن «قاره توبه» ده چمالادق.
«قاره توبه» ده مکتب نجات شاگردی هماد کیلدبکی.

فیض الباری افندیگه: بحثکز ادارهگه تمام تابشردمی طوروب باصلمیه چقدر.
* حسن علی افندیگه: ۹نچی ۱۰نچی عدد «شورا» لر پوچته ایله یبارلدی. مکتوبلرکز باصلنور.
* ه. آ. افندیگه: «نادانلیق» اسملی مقالهکز کیلهچک عددده درج اولنور.

* ۱۶نچی عدد «شورا» قابندە اولان عربی شعرده آلتون قوی آغزندە تصویر ایدلمشیدی. بناء علیه اوشبونڭ ترجمه سینی یازوچی افندیبن بو جزئی یا گلشن تعمیر ایتمک رجاولنده در، شوندن صوڭ باصلنور.
* رضاء ترجمانی افندیگه: اوز طرفکز دن کوسترلمش آدرس ایله، سز لرگه «تل یاریشی» رساله سی ۴نچی اییوندە اداره دن یبارلمشدر.

* عارف افندی نوگییغیگه: مکتوبکز تابشردی، فکرکز دفت که آلدی.

* «چوما نیندای نر سه؟» اسملی مقاله باصلنه چقدر.
* ح. ل. افندیگه: مکتوبکز، محمد رحیم بهادر خان ترجمه سی باصلندیغی صوڭ آلدی. ایلك کلمش اوله ایدی، کوب شیلا استفاده ایتمش اولور ایدک. صوڭغه

اعلان

«صراط مستقیم» عالم اسلامڭ هر طرفندە اڭ چوق انتشار ایدن بر مجله اسلامیه در.

«صراط مستقیم» اڭ قسم اولنده مجلس اعیان اعضاسندن مناسترلی اسماعیل حقی افندی کبی علمای مشهوره دین و فلسفه اسلامیه حقنده، قسم ثانیندە ایسه منافع اسلامیه نقطه نظرندن سیاست جهان حقنده مقالات نافعه یازیلماقده در. بوندن بشقه هر هفته شئون عالم اسلام و مطبوعات اسلامیه دن بحث ایدیلماقده در. آبونه بدلی روسیه ایچون سنه لکی (۱۷) فرانق، آلتی آیلق (۹) فرانقدر.

(Turquie) TURQUIE

Константинополь, Въ редакцію журнала „СЫРАТУЛЬ-МУСТАКИМЪ“.

CONSTANTINOPLE, REDACTION „SIRATOUL-MOUSTAKIME“

شھورادىر والوغ خاھار

نسل اعتبارىچە خىيۈە خلقى سارت، اوزباك،
ترکمان، قارە قالپاق اسملىرى نە قىيىلاردىن عبارتدۇر.
سارتلار اسكى فارسلىر اولدىغىدىن شول طرفنىڭ يىرى
خلىقلار يىدىر. بونلر، اوزلر يىنى «تاجىك» دىە تىسمىە
ايدىرلر. اوزباكلر ايسە دشت قىچاق حكومتى
مىقرىض اولدىغىندە شول طرفلرغە ھىجرت ايتەش
تاتارلردۇر.

خىيۈە مەلىكىتى منىبت و فائىدەلى يىر اولدىغىدىن
خصوصا ھىندىستان ايلە روسىيە آراسىندە آچىلاچىق
كروان يولنىڭ اوستىندە طوردىغىدىن روسىيەنىڭ كوزى
بو مەلىكىت كە پىك ايسكى زماندىن توشمىش و ضبط
ايدىلمەك چارەلرى كورلەمشىدۇر.

خىيۈەنى ضبط ايتەمك قىصدى اياھ روس عىسكرى
اوشبو تارىغىلردە سفر ايتەمشىدى:

(۱) اورال قزاقلىرىدىن بابىق دىە مشهور و غايت
بھادر بىر قزاق اوزىنىڭ ايبىدەشلىرى ايلە خىيۈەگە ھىجوم
ايتىدىلر. خان، قورقوب قاچىدىغىدىن قزاق، كىندىسىنى
خىيۈە خانى اعلان قىلدى ايسەدە روسىيە طرفىدىن
يىمارلماي بلىكە اوزلىكلردىن قىيامش بىر اش اولدىغى
اىچون بو ھالە دوام ايتەمىە چىگنى بىلوب ايبىدەشلىرى
ايلە قاچىدى. خىيۈەلىلر ايسە بو قزاقلىرىنىڭ آرتلىرىدىن
قوغوب يتىدىلر و ھىر بىرىنى تلىق قىلدىلر.

محمد رحيم بھادر خان .

(خىيۈە و خوارزم حكمدارى)

خىيۈە و خوارزم مەلىكىتى امويلىر عصرىندە اسلام
مەلىكىتى ھىق ايداوب امپىرلىرى خلىفەلر طرفىدىن
نصب قىلىنور ايدى. صوگىرە خوارزم شاھلر عصرىندە
بىوك مەلىكىتلر جەلەسىنە كىروب، خوارزم شاھلر
ھىندىستاندىن اورال تاغلىرىنە، عربىستاندىن چىن ھىدو-
دىنە قدر اولان بىرلرگە ھىكم قىلور اولدىلر. بو
وقتلىردە بتون دىيانىڭ يىدىن بىر الوشى «اورگانچ»
شھىرىدىن ادارە ايدىلنوب طورر ايدى.

لىكن بو شوكتلى ھاللر اوزاق دوام ايتمادى.
باشقە اسلام مەلىكىتلىرى قىيىلدىن خىيۈە و خوارزم
مەلىكىتى ھىم، اسلاملىرىنىڭ اوز آرالىرىدە اولان افتراق
سببىدىن انقراضغە يول طوتدى. خصوصا تاتارلر ايلە
تىمىرلىنگ اوشبو مەلىكىتى خراب و بىر باد قىلدىلر.
بو كوئىگى خىيۈە مەلىكىتى، مەھىط دىگىزىدە اولان
آطە قىيىلدىن الوغ چول اورتاسىندە كچوك گىنە مەھور
بىر اورىدىن عبارتدۇر. شىرق طرفىدە بىزارا مەلىكىتى
و باشقە طرفلىرىدە روسىيە مەلىكىتى ايلە كورشىدىر.
اھالىسى تقىرىبا بىر مىلىيون قدر اولوب بتونسى
اھل اسلام، سنى و ھىقى مەھىبە تابلردۇر.

غوبیرناطور قافومان قومانداسنده بیارلمش عسکر خیهوگه ایرشدی و پک آز مقابله لرگه گنه اوچراب ۲۹ نچی مای (۱۳ نچی ربیع الاول) ده خیهو شهرینه کردی.

محمد رحیم خان، مشهور محمد رحیم خاننک تورونی و سید محمد خاننک اوغلی اولوب باشی ۱۸ ایله ۲۰ آراسنده وقتنده آتاسی وفاتندن صوگ ۱۲۸۱-۱۸۶۵ ده خیهو تختنه چیقدی. اصللری «قنقرات» نسلندن اولوب اوشبو سلاله نك باشلغی، سید نظر اسمنده اولان آفصقال (قبیله رئیس) ایدی.

خیهو مملکتی، نسل ونسب حقنده متعصب اولان مختلف قبیله لردن عبارت اولدیغندن دائم اختلال ایچنده طورر و بوندن باشقه ایران هم بخارا ایله هر وقت محاربه قیلورغه مجبور اولور ایدی. اوشبو سببدن قنقرات سلاله سندن اولان خانلرنک اجل طبیعی ایله وفات اولانلری پک آزدر. محمد رحیم بهادر ایله آنک آتاسی و باباسی محمد رحیم خان بن عوض بی اوشبو جمله دن اولسه لر کرک.

محمد رحیم خان تخت که چیقدیغی ایله یهوت ترکمانلری ایله صوغشوب آنلرنی اطاعت که کتوردی و بونک سببدن اوزینک اورنینی محکملشدردی ایسه ده اوزی یاش و تجربه سز اولدیغندن اداره ایسکی مستبدلر قولنده طوروب اوزینک مرادی یورماز ایدی. مذکور مستبدلر، روسیه ایله دوست طورمق حقنده خانغه ایرک ویرمادیلر، روس عسکرینک صوسز چوللردن اوتوب خیهوگه کلوب ایرشمکلرینه احتمال یورتمادیلر. اش باشنده اولان آدملردن بری هر وقت: «روسلرنی بو طرفلرغه که- چکار دیه صبی وقتمدن بیرلی ایشتم ایسه ده حالا کلمادیلر، بوندن صوگده کلمازلر، بو کبی معناسز سوزلرگه قولاق سالوب اوز اوزگرنی بورچماگز، خفالانماگز! بو قدر چوللر و قورقنچلی اورنلر خصوصاً جیعون ییلغه سی کبی طبیعی کریپوستلرمزنی اوتوب روسلرنک بوندن کلمکلرینی عقل تجویز اینماز!» دیه سویلهر اولمشدر. ایشته اوشبو کبی فکرسزلیکلر،

(۲) بوندن بر قاچ بیللر صوگ روس قزاقلری ایکنچی مرتبه اوله رق هجوم ایتدیله و بر بیگ قدر خاتونلرنی اسپر آلوب کندیلر ایسه ده، آردلردن ترکمان بهادرلری قوغوب یتوب هر برینی اولدردیله و مسلمه لرنی قورتولدروب اوز وطنلرینه کتوردیلر. (۳) اوچونچی مرتبه دخی قزاقلر خیهو اوستنه سفر ایتدیله و خیهو نك یاینه قدر کلوب یتدیله. بو دفعه سنده خیهو لیلر فارشو چیقوب قزاقلرنی بر قالدرمای فلچدن کچردیلر.

(۴) پیترویلکی، دولنگری بیکوویچ چیرکاسسکی اسمنده مسلماندن چوقونمش بر سر عسکر قوماندانه سنه اوله رق رسمی صورتده خیهوگه ۴۰۰۰ عسکر یاردی. بونلر «جایق» ییلغه سی اوستنده اولان «غوریف» شهرندن ۱۷۱۷ تاریخنده قوزغالوب کندیلر و ترکمانلر آرقلی سفر قیلدیله. کوب مشقتلر صوگنده خیهو یاینه واروب یتدیله ایسه ده خیهو لیلر طرفندن اولدرلوب آنچق فرق قدر آدم قاچوب قورتولدیله. بو وقتده خیهو خانی، خوارزمیلردن شیر غازی خان ایدی (*).

(۵) قش کوننده ۱۲۵۶-۱۸۳۹ تاریخنده اورنبورغ شهرندن خیهو اوستنه گنیرال پیروفسکی قومانداسنده اوله رق ۴۰۰۰ عسکر، ۲۲ طوب اوله رق ۹۰۰۰ دوه ایله سفر قیلدیله. فقط اوشبو عسکر صوقلق هم آچلقدن کوب مشقتلر کوردی و غایت ضعیفلاندى. ۱۰۰۰ آدم و ۸۰۰۰ دوه تلف اولدیغندن صوگ ۱ نچی فیورالده باروم بولدن مجبوری صورتده ککیر و قایتدیله. بو وقتده خیهو خانی قنقرات قبیله سندن الله قلی خان بن محمد رحیم ایدی.

(۶) نهایت ۱۲۹۰ - ۱۸۷۳ ده ترکستانده گنیرال

(۱) «مستفاد الاخبار» ده اوشبو شیرغازی خان اسمی کورلمادی ظنه کوره «مستفاد الاخبار» نك ۱۶۰ چی بیت ۴۴ نچی سطرده صوگ بر یا ایکی سطر قدر عبارت، مرتبلر طرفندن توشوب قالمش اولسه کرک. شیرغازی اسمی شول برلرده مذکور اولورغه تیوشلی ایدی. «مستفاد الاخبار» نك اصل نسخه سی ایله مقابله قیلوب، خطالق اولوب اولمادیغنی مطبوعات واسطه سیله عرض ایدوچی اولسه الوغ بر خدمت حساب اولنور ایدی.

حمایه‌سندہ اولورغہ، اما نضت ہمیشہ دوام ایندرلورگہ صوغش مصر فی اوله رق خبوه دولتی ۲۲۰۰۰۰۰۰ صوم آقچه تولارگہ اولدی. اوشبو بورچ ۱۸۹۹ نچی بیلده ویرلوب بتمشدر.

روس عسکرینک خبوه گہ سفر ایندیکارندن اوزارینک هندستانلرندن فورقوب انگلیزلر پک اوکغایسزلانورغہ باشلادقلرندن روسیه حکومتی طرفندن: «خبوه سفری مملکت ضبط ایتمک فصدینه دگل بلیکه خبوه خلقنی نادیب ایچون گنه» دیه خبر ایدلمش هم ده بو طوغروده ایمراطور طرفندن سر عسکر فاوفمان اوزرینه برپلان توزولوب ویرلمشدر. ایشته اوشبو پلان موجبچه حرکت قیلورغہ مجبور اولدیغندن گنیرال فاوفمان خبوه نی ضبط ایندی و خان ده ترکمانلر آراسینه فاچدی ایسه ده، خبوه نی روسیه گہ فوشمادی، بلکه مکتوب ایل خاننی چاقروب اوزینک تختنده قالدردی و روسیه فائت سینه بر معاهده یاصالمق و خبوه نی روسیه حمایتند قیلمق ایله قناعت ایندی.

اوشبو کوندن اعتبارا خبوه مملکتینک استقلالی بتدیکنندن محمد رحیم خانک مستقل خان اولوب طورمقی آنچق سکز بیل قدر اولمشدر. شونک ایچون خبوه ده اولان مستقل خانلرنک الک صوغشسی محمد رحیم خان اولمشدر. روسیه حمایه سینه کر- دیکندن صوگ خبوه نک خارچی اشلری روسیه تصرفند اولوب خان ایسه آنچق امور داخلیه ده مستقل اولنور ایدی. فقط امور داخلیه ده ترکستان گنیرال غوبیر- ناطوری تعلیماتی موجبچه حرکت قیلور ایدی.

محمد رحیم خان، یاؤروپا لسانلرندن هیچ برینی بیلماز و یاؤروپا مدینتی ایله آشنالغی اولماز ایسه ده محب علم و شرق تپلرینه آشنا، شاعر و ادیب بر ذات ایدی. عشق و محبت که دائرکوب شعرلر جمع اینمش و کندبسی «فردوسی» تخلصی ایله گوزل اشعار سویلمشدر. پک کوب فارسی اثرلرنی ترکیجه گہ ترجمه ایندردیکی و خوشخطلرغہ زیاده رغبت قیلدیغی، یاننده اولانلر ایله اشعار

احتیاطسزلقلر سببندن خبوه مملکتی اوزینک استقلال- اینی غائب ایندی.

محمد رحیم خان عصرنده اولان الوغ واقعه، روس عسکرینک خبوه گہ غالب اولوب کرمگی اولمشدر. (۶ نچی سفر). بو وقتده خبوه خانلغینک ولیعهدی خاننک طوغمه سی سید احمد عطا جان توره ایدی. روسلر بونی «تفلیس» شهرینه بیاردیلر. عطا جان توره «تفلیس» گہ واردیغنده روسیه نک عسکری خدمتنه کردی و ۹۱ - ۱۸۷۴ ده حکومندن رخصت آلوب حج سفرینه کتدی. اوشبو وقت استانبولده صدر اعظم حسین عونی پاشا ایله ملاقات ایندی. حجازدن قایتدیغنده تکرار تفلیس که کلدی و روسیه حکومتنک رخصتی ایله خبوه گہ قایتوب کتدی. عمرینی مطالعه و تحصیل ایله کچردیکی، بعض بر تالیفلری و گوزل قصیده لری اولدیغی مرویدر.

روسیه عسکری خبوه گہ کر دیکنده خبوه خانینک مراد، نیازی، یعقوب بای، سید امر عمر، محمد بای اسمنده وزیر و وکیللری اولوب وزیر مراد صدر اعظم مرتبه سنده ایدی. گنیرال فاوفمان، وزیر مرادنک عقلی و ندبیرلی ایدیکنی بیلدیکندن، معاهه وقتنده احتمال روسیه ایچون بر آز ضرر قیلور دیه عمرک اوله رق «قازلی» شهرینه نفی ایندی.

روس عسکری کر دیکندن صوگ خبوه ده اولان ایرانلو اسپرلر ۲۴ نچی اییونده رسمی صورتده آزاد قیلندیلر. بکرمی یدی بیگ مقدارنده ایران اسپری ایران مملکتنه قایتارلوب بیارلدیکی مرویدر. فقط ایران حکومتی بونلرنی اورنلاشدره آلمادیغندن واستقباللرینی تأمین قیلورغہ قدرتندن کلمادیکندن پک کوبلری تکرار خبوه گہ قایتوب اولگی خواجه لرینه کرمشلر و بعضیلری اوز اسملرندن کسب ایته باشلامشدر.

اوشبو سفر ۱۲ نچی آوغوستده گنیرال فاوفمان ایله سید محمد رحیم خان آراسنده بر معاهه یاصالیدی. هکور معاهده گہ بناء روسلرغہ سیاسی، اقتصادی امتیازلر و بر قدر توپراق ویرلوب خبوه روسیه

ویرر، کیم طرفندن ویرلسه ده سلام آلور، عقلی ودرایتلی بر ذات اولمشدر. هر کون سراپینک طشینه بر مرتبه چیقوب ایکی اوچ ساعت اوطورر و شونده تلاسه کیم اولسون یومش ایله واروچیلرینی قبول قیلور، دعوالرینی قاراب حکم اعلان ایدر ایدی. اوشبو سبیدن تبعه سی کندیسندن ممنون وراضی اولمشلردر.

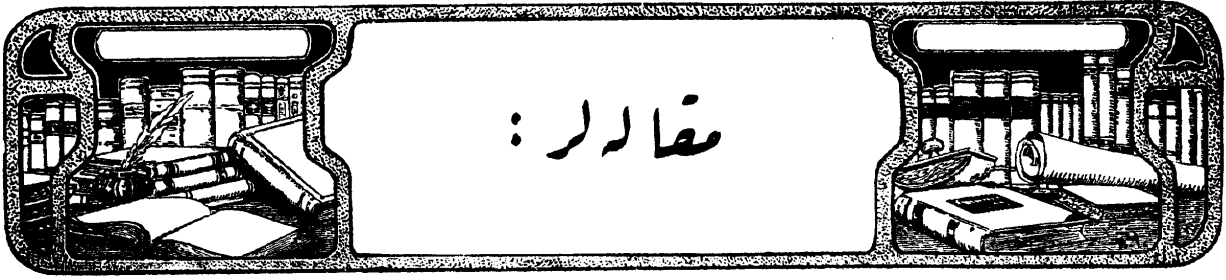
ایمپراطور نيقولای ایکنچی حضرتلرینک تاج کیو بایراملرینه اشتراک ایتمک ایچون اوز عمرنه مسقوا شهرینه کلمش و شونندن باشقه وقت مملکتندن چیقوب یورمامش و روسلرغه مدارا قیلوب پنچ طور مشدر. صوگ و قتلرده تیشلری قویلوب بتد یکندن سوزلری آگلاشلماز ایدی. اوشبو ییل مای آیلرنده اوگ قوی و اوگ آباغینه پارلیچ اولدی. قارتلیقی اوستنه قوشلمش اوشبو آورو کویوب یوراک تیپوی توقتالیدی و اوغوست نك ۱۶ نچی (۲۳ نچی شعبان) کون وفات ایتدی. باشی بتمش لرگه یتمش ایدی.

یاگی خان ایسه اوزینک اوغلی اسفندیار توره در. آناسی عجم قزی اولوب بو کونده باشی ۳۸ لرده در. ۱۸۹۱ نچی ییلده روسیه طرفندن ولیعهدلیگی تصدیق ایدلمشیدی. بو کونده اورنبورغ کاراچی عسکرده گنیرال مایور حساب ایدلنور. اسلام علملرینی عالم وسویله قدر روسچه بیلور، ترقیپرور بر ذات اولوب، اوچ خاتونی و تپهرغازی توره اسمنده بیش یاشلک بر اوغلی وارد. آناسی محمد رحیم خان ایله برلکده مسقوا شهرینه کلمشیدی. بوندن صوگ او قومامش ملتله ده دین ده دنیا ده قالمیه چفی معلوم اولدیغندن اسفندیار توره نك علم گه خدمت ایده چکنی و خپوه مملکتینی مدنیتلی و معرفتلی بر مملکت قیله چقنی هر کیم اولوغ امیدار ایله کوتوب طور مقده در. الله تعالی حضرتی موفق ایتسون!

وادبیات حقنه دائم مذاکره ایلدیکی مرویدر. ترکیا سیاحلرندن بری محمد رحیم خان حقنه اوشبو سطرلرینی یازمشدر: «۱۲۹۴ - ۱۸۷۷ تاریخک ایدی خان حضرتلری حضورینه خصوصی صورتده قبول اولندم. مجاری موسیو و امبری ایله انگلیز قپودانی برنابی دن بحث ایتدی، آنارنک اوز قوللری ایله یازمش یازولرینی کوستردی. و امبری اصلده ترک جنسندن ایدیکنی سویلامش اولدیغندن بونک درست اولوب اولمادیغنی صورتدی. بن تصدیق ایتدم. اوشبو عصرده اختراع اولنمش شیار و ماشینلر حقنه بعض شیار استفسار قیلدی. بو طوغروده لازم تفصیلات ویردیکم ایله قوللری ایله باقاسینی طوتوب «الحفیظ! الحفیظ!» دیه تعجبلا ایدر ایدی. روس مأمورلرندن گنیرال ایوانوف جیحون ییلغه سنده اولان واپورنی کوسترمک ایچون چاقردیغینه کوره واروب ایکی ساعت مقدارنده واپور ایله یورمش اولدیغنی حکایت ایتدی. مذکور واپورنک ماشینه سی حقنه ترجمان واسطه سی ایله صوراشوب ده برشی آگلارغه ممکن اولمادیغنی بیان قیلدی و بندن بعض شیار استفسار ایتدی. صوردیغی سؤاللری تدقیق گه مبنی اولدیغندن ذکاسینه حیران اولدم. بخار قوتی ایله ماشینلر حرکتلندر ماک کیملر طرفندن ایجاد ایدلدیکنی و تیلیغرافنک نه روشده مغابره گه واسطه لقی ایتدیکنی برر برر سؤال قیلدی. خان حضرتلرینک بو فنلرده معلوماتی یوق ایدی ایسه ده سؤاللرینی غایت اورنلی ویرر ایدی. استانبولده اوشبو فنلرینی تحصیل ایتمش اولدیغندن خان حضرتلرینی قناعتلندررگه موفق اولدم. بنم کبی بر مسلماننک بو فنلرگه واقف اولدیغنی کوردیکنده خان حضرتلری غایت تعجب ایتدی».

کندیسی زور گوده لی، غایت وقارلی، مرحمتلی اولوب اورامده یوردیکنده کیم اوچراسه آگلا سلام

مقاله :

توحید و علم.

۱۳

قرآن کریمگه اعتصام.

ادیان آلهیه، اوزلری بىڭ و ضعلرنىڭ چىقىمقلىرى تحریف و تبدیل سېنىدن اولدیغى ایچون، خالق متعالی حضرتلری کندوسی قرآن کریمىڭ کوب اورنلرنده، اوشبو قرآن اوزرینه اعتصام قىلمق ایله امر ایتمشدر. اهل قرآن اولانلر، قرآن کریم گه نه قدر فانیغ اعتصام قیلور بولسهلر شول قدر آنلر تحریفدن یراق بوله چقلردر. قرآنغه اعتصام قىلمق حقنده اولان آیتلر کوب اولوب «واعتصموا بعجل الله جمیعا و لا تفرقوا و اذکروا نعمت الله علیکم اذ کنتم اعداء فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته اخوانا...» هم «و من یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم...» آیت کریمه لری بو جهل دندر.

کتاب اللهغه اعتصام قىلمقده هر کیم گه معلوم ایکی در او فائده کوریلور. بری: کتاب اللهنىڭ تحریف و تبدیلدن امین اولنمقیدر. چونکه اهل کتاب، کتاب اللهغه نه قدر اعتصام قیلور بولسهلر، شول قدر تحریفدن یراق بوله چقلردر. بو سېىدن کتاب الله محفوظ فالوب قانون آلهی اولان دینلرده سلامت حاله دوام قیله چقدر. ایکنچی فائده: اهل کتاب اولانلر کتاب اللهغه اعتصام قیلور بولسهلر کتاب اللهده مکنوز اولان اوصاف انسانیه ایله صفاتلانىش اولورلر.

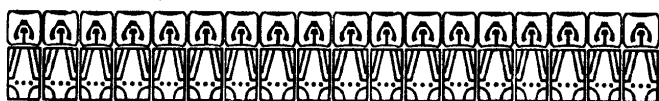
کتاب اللهغه اعتصام قىلمق عقاید و نظافات، عبادات و معاملات، اخلاق، علوم و معارف بابلرنده کامل یابشمق ایله اولنور. عقاید ایسه توحید، تنزیه، و ماوراء طبیعت، سمعیات بابلرینه دائر اولان عقیده

آلهیه اردن عبارتدر. نظافات دخی اشرف مخلوقات اولان انساننىڭ مادیت و معنویتنىڭ پا کلفندن عبارتدر. عبادات، اشرف مخلوقات اولان انساننىڭ وظائف مخلوقیت و آکئا و یرلمش اولان نعم ربانیهنىڭ شکر لرین ایفا قىلمقندن عبارتدر. جمله مخلوقات بر خالق تعالی دن مستفاد اولوب نهایتسز اولان عظمت و کبریا سینه فارشو اظهار عجز و تذلل ایتمک اولور. معاملات، انسانلرنىڭ حیات دنیاوییه و آخرویه لرینه عائد شیلردر. کتاب الله، انسانلرنىڭ دنیاوی و آخروی اولان مصالح حیاتلرینه کرک اولان هر درلو اعمال صالحه بابلرینی کوستورر. بناء علیه اعمال انسانیه خصوصنک کتاب الله بر نسخه درکه نوع انساننىڭ ابتدا-سندن باشلاپ شیمدیگی دورینه قدر اولان افراد منتشره سینکنده بتون اعمال و اطوارینی ایجاز ایله محتویدر، بو ایسه «هذا کتابنا ینطق علیکم بالحق انا کننا نستنسخ ما کنتم تعملون...» آیت کریمه سېلده ایضاح قىلنمشدر.

اخلاق انسانیه گه قرآن کریم بر مرآت مجلی اولدیغندن اخلاق بابنده دخی قرآن کریمگه اعتصام قىلمق کرکدر. اخلاق انسان اخلاق شخصی، اخلاق اجتماعی، اخلاق محیطی اسمنده اوچ درجه اولنور. اخلاق شخصی هر کمنىڭ کندینه مخصوص اخلاقدرکه: عفت، کرم، شرف، سماحت، صفوت، حلم، صبر، تواضع، وفار، شکر کبی اخلاق اولوب کتاب الله بونلرنىڭ مغز نیدر.

اخلاق اجتماعی: جمعیت انسانیه و حیات اجتماعیه گه مخصوص اولان اخلاقدرکه: آنلر دخی مخالفت، شفقت، مرحمت، تعاون، تناصر، احسان، انفاق، حسن معاشرت، حسن معاشرت، الفت، محبت،

و آثاری اولان حقایق کائنات اوزرینه گنه اولاشدورر . معرفت نفس و حقیقت انسانیت بابنده نوع انساننک اصل فطرتینی کرامت و شرافت ذاتیه سنی و حیات شخصییه و اجتماعیه سینک شرائط و جهل در لو فضائل نوعیه سیننی کوستروب آنک حقنده یا گلش ظنلر و مسلک لردن خلاص قیلدرر . امام و مدرس سرورالدین .

تحصیل عمومی .

خاق آراسنده کوب بیللردن بیرلی روسیه ده «اوپیشی آبرازاوانیه (تحصیل عمومی) زاقونی چیقاچق ، شوندن صوگ مسلمانلرنک اوقو یاشنده اولان بالالرینک ایرلری و قزلری هر بری روس لسانینی اوقویه . چق ، اختیبارلری ایله اوقوتورغه رضا اولمغان آدملرنک بالالرینی کوچلاب اوقوتدراچقار» دیه سویلاشوچیلر وار اییدی . حاضرگه کوچلاب اوقوتدیرمق نوبتی بتمگان ایسه ده ، تحصیل عمومی زاقونی چیقاچق وقتلر یئدی . غ . دوماده اولان «معارف» کامیسییه سی اوشبو حقه زاقون لایحه سی توزوب تمام قیلدی . اوشبو لایحه نی ترکیچه گه ترجمه ایدوب روسچه سی ایله برابر دیپو . تات محترم عیسی میرزا ینکیبیف جنابلری رساله روشنده باصدروب ناراندی .

کلچک اوکتابر آینده غ . دوما آچلیدی ایله لایحه تیکشیرلاچکدر . شول حالچه قبول قیلنورمی یا که بعض بر اوزگارشلر اولورمی؟ بونی بوکوندن بیلورگه ممکن دگل ، وقتی یئدیکنده معلوم اولور ، عهولری بار آدملر کورلر .

* * *

اوشبو لایحه گه کوره عمومی تحصیل ایچون خاص اولان ابتدائی مکتبلر کرک خزینه و کرک زیهستوا و شهر ادارهلری طرفندن و کرک خصوصی آدملر مصرفندن آچلسون «ناچالنی اوچیلشچه» اسمنده

صداقت ، مودت کبی خاقلردر . بونلرنک مغزنی ده قرآن کریمدر .

اخلاق معبیطی : انساننک معبیطی اولان کائنات ایله مخالطه و مناسبتندن نشأت ایتمش اخلاقدر . انسان ، ابنای جنسیه سی ایله بر مناسبت دائمه ده اولندیغی کبی آنی احاطه قیلان عموم کائنات ایله ده بر دائمی مناسبتی و معاملسی اولنورغه تیوشلی . کائنات نك هر مرتبه و طبقه لری بر انتظام ایله تظاهر ایدوب و هر بری دخی بر قانون ربانیه نك حکمنده دوام قیلیمقدلردر . بناء علیه انسان ایچون بونده دخی بر طائفه اخلاق ظهور ایتمشدرکه : آنلر ایسه هر بر مخلوقغه رفق ، حرمت ، و هر برینی اصلاح ، واکمال ایتمک کبی اخلاقدر .

علوم و معارف حقنده ده قرآن کریم گه اعتصام قیلهق کرکدر . چونکه قرآن کریم ارض و سموات عالمربینه نظر قیلوب اونلرنک عجائب حکمتلرنده تفکر و تعقل قیلورغه امر قیلیمقددر . بتون کائنات و آفاق خالق تعالی نك آیات و آثاری اولدیغندن آنلرده مکنوز اولان حکمتلرنیده تماشا قیلورغه تیوشلی . قرآن آفانده ظهور ایدن شئونات قدرتنک اسرارینی تفحص قیلوب صوگره جمله آیاتلرنک زبده و خلاصه سی اولان نفس انسانیه نك عجائبنده تفکر قیلمق ایله بیورر و معرفت نفس ایله حقیقت حقایق اولان حق تعالی نك معرفتنده تنبیه قیلور . اوشنداق آیات تنز . بلیه سی اولان کتاب الله نك اسرار و حقایقنه و فوف ایتمک ایله امر قیلور . «سنریم آیاتنا فی الافاق و فی انفسهم» آیه کریمه سی شایان عبرتدر . کتاب الله غه اعتصام قیلمق ، انسانلری بیوک علویت گه چیقاردیغی کبی آندن یراق اولانلر تدنی گه توشاچکلری شبهه سزددر . چونکه کتاب الله ، انسانلرنی عقیده صافیه گه سوق قیلوب جاهل کاهنلرنک و مغرف مشرکلرنک الوهیت حقنده اولان دوزمه لرنندن ووهمی اولان یا گلش اعتقادلرنندن تخلیص ایدوب انسانلرنک فکرلرینی و ملکات عقلیه لرینه خرافات و ترهاندن صافی قیلور . وخالص خالق تعالی نك افعالی

ایتولگان ابتدائی مکتبلرنی قبول اینارگه یاربدر. لکن شول شرط ایلان که، اول نظامنامهده مسلمان وکیللری طرفندن کرتلگان شرط و تنبیهلر قبول ایتولسون. اول شرطلر جهلسندن مهملری شونلردر: برنچی - مسلمانلر بولغان بیرلرده آچولغان ابتدائی مکتبلرده درس لر مسلمان بالالرینگ اوز (طوغان) تیللرنده اوقولسون، ایکنچی - بو مکتبلر مملکتنگ عمومی منفعتن اوتاو ایله برابر، اداره و پروگرام جهتلرندن محلی خلقنگ دینی، ملی و معیشتی حاجتلرینه موافق بولسون، اوچنچی - مسلمانلر بولغان بیرلرده آچولغان ابتدائی مکتبلرده روس تیلی اوچنچی تعلیم یلینگ برنچی یارطیسندن باشلانسون، دورتنچی - دین درس لرینگ پروگرامی، شولایوق دین اوقونچی معلملرده مسلمان اداره روحانیه سی طرفندن تصدیق ایتولسون.

(۳) مسلمانلرنگ دینی مکتب قسمنده گی احتیاجلرنی حاضرگی مکتب، مدرسه لری ادا قیلورلر. شونگ ایله برابر بوگا قدر مسلمانلر آراسنده دینی مکتب اورننده یورتلگان ابتدائی مکتبلر بوندن سوکده بتربلیچه خالص دینی مکتب بو اوب دوام اینارلر.

(۴) بو مکتب، دینی اولدتلرندن، معارف نظارتی فارماقدن بتولای چغاریلوب داخلیه نظارتنه طاپشربلورغه، داخلی جهتلرن اداره و نظارت ایتو، داخلی نظاملر توزو، اوقونو پروگراملری ترتیب قیلو هم آنلرنی تصدیق ایتو، شولایوق تعلیم و تربیه قسمن اداره قیلو، معلم و مدرس لر تعیین ایتو و آنلرنی اورندن چغارو کبی جهتلری مسلمانلر اداره روحانیه لرینه طاپشربلورغه تیوشلیدر. البته بو وقتده اول اداره روحانیه لرنگ اساسندن اصلاح قیلنوب اعضالری مسلمانلرنگ اوزلری طرفندن صایلانرغه و آنلرنگ اشله گان اشلری مسلمانلر طرفندن حساب ایتلورگه، حقوق و لوازم لری ده مسلمانلرنگ اوزلری طرفندن آچی تعیین ایتلورگه، مادی جهتلریده کره گنچه نامین ایتلورگه تیوشلیدر.

اولوب، اوقولاچق درس لری اوشبونلر اولاققدر: دین، علمی، روس تیلی، حساب، هندسه دن بر مقدار، جغرافیا، روسیه تاریخی، طبیعت و معاشرت گه دائر فسقه غنه معلومات، حسن خط، جر، رسم، غیمناستیقه.

بو درس لر هر بر «ناچالنی اوچیلشچه» ده لازم اولوب بوندن آرتق درس لرنی (اوشبو جمله دن مسلمانلرنگ تیللری و دینلری) اوقونوق ایسه اوچیلشینی ساوت رخصتنه موقوف اولاققدر.

اوزلرینگ فارماقلرنده اولان بولرده مجبوری اوقونوق نظامنی عمل گه قویارغه زیمنه سئوالرغه، اوچیلشینی ساوتلرگه اختیار اولاققدر.

بز مسلمان خلقینگ دینی و ملی مکتبلری حاضرگه اولگی حاللرنده فالوب طور اچقلر. تحصیل عمومی زاقونینگ آنلرغه تعلق اولمیه چقدر.

«ناچالنی اوچیلشچه» ده درس لر روس لسا. ننگ غنه اولاقچ هم ده معارف نظاری طرفندن کوسترلرلر کتابلردن غنه اوقوندر لاققدر.

معارف کامیسیه سنده اولان پولاق و مسلمان دیپوتاتلر یوقاروده اولان درس لرنگ اوز تیللرنده (پولاقلرغه پولاق و مسلمانلرغه ترکی تیلنده) اولوب روسچهنی بالکنز، بر تیل روشننده قیلوب اوقوندر. لمقنی طلب قیلدیلر ایسه ده نتیجه سی کورامادی. تحصیل عمومی حقنده غ. دوماده اولان مسلمانلر فراسیه سینگ فکری اوشبوندن عبارت اولوب غ. دوماده زاقون لایحه سی فارالدیفی وقتده شونی قبول ایتدرگه طریشاچقدر:

(۱) حاضرگی درجه ترقیلرینه فاراغانده مسلمانلر ایچون ابتدائی تعلیم اشنده ایکی تورلی مکتب کیره ک بولادر: عمومی معلومات بیره طورغان (دنیاوی) مکتبلر هم دینی (روحانی) مکتبلر.

(۲) مسلمانلر ایچون عمومی معاومات بیره طورغان (دنیاوی) مکتب ایتوب اوچنچی دوماده غی معارف کامیسیه سینگ خصوصی کیکاش مجلسی طرفندن توزولگان اساس ناعده لرگه بناء تأسیس

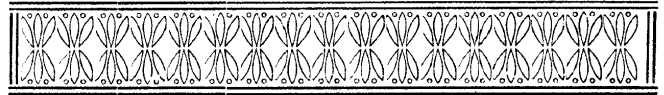
خلقلار بونڭ ايله اشتغال قىلور اولدىلار، اهل اسلام آراسينه مشائىين، طبيعىون فلسفه لرى كوردى و هر بىر ينه خېلى آدملىر انتساب ايتدىلار. بونى كوردىكلرنده اهل اسلام اوشبو ايكي مذهبىڭ هر ايكىسىنى رد قىلورغه مجبور اولدىلار. ايشنه اوشبورديه لىر سېنىدىن فلسفه ايله قاتش اولارق كلام كىتابلىرى ظاهر اولدى. آخر وقتلرده مشائىين و اشراقىين مسلكلىرى منقرض اولدىلار و بونلارنىڭ اهللارى اونولدىلار. فقط بونلار اورنىنه مادىين ظاهر اولدى. ايشنه اهل اسلام طرفىدىن رد ايدىلورگه تيوشلى مذهب بو كونده اوشبو مادىين مذهبىدر.

اشراقىين و مشائىين گه قارشو قويلامش دىللىلار ايله بو كونىكى مادىيون مذهبى رد قىلنماز. اولىكىلارگه قارشو دىلورلماقده اولان قوراللىر صوڭقىسنى قارشو طورىغە صلاحىتىلى اولماز. بلكە مادىيون اىچون بتونلاي باشقه تورلى قوراللىر حاضرلارگه احتىياج واردىر. بو كونده، «عالم اون اوچ طبقه دن عبارتلىر»

دىمكده اولان مذهب اهلى دنياده يوق. بىر كره سنى و آنده اولان شىلارنى قىدىم ديه دعوى قىلورچىلار هم يوق. بو كونىكى فلاسفه گه اوشبو مذهبلىر خلاپينه ايسكى كىتابلارمىزده يازامش دىللىلارنى ذكر قىلور اولسه ق آنلر كوب وقتده بزدن مسخره گنه قىلورلار و «بزم مذهبىمىز بويلى دىگلى» دىيورلار (۱). شونىڭ

(۱) دىنسىزلىك، آيروم بىر تعليم گه حاجت دىگىلر. بلكە اوزى منسوب اولدىغى دىن دىللىلارنى پىك محكم اعتقاد ايدوب ده عملات وقتنده بونىڭ ضعىف اولدىغىنى كورمىش كىمسه لىر دىنسىزلىك بولمىش كورگه مجبور اولورلار. ايسكى كلام كىتابلارنده اولان دىللىلار ايله بو كونىكى مادىيون و دارويون اوزرىنه قارشو چىقوچى شاگردلارنىڭ مناظره وقتنده مغلوب اولهچقلىرى معلوم. زىرا بونلار اىچون ايسكى كلام كىتابلارنده اولان دىللىلار ايله دىگىل بلكە اوزارنىڭ فلاسفه لرىنه موافق اولان بو كونىكى دىللىلار ايله قارشو چىقارغە تيوشلى. ايشته اوشبو حكمت اىچون «امام غزالى» نام رساله ده: «روسىيەده اولان اسلام شاگردلارنى دىنسىز ايتىمىك مطلوب ايسه بونىڭ اىچون اڭ طوغرى بول آنلر بو كونىكى موجود مذهبلىر ايله مناسبتلىرى اولمىان و بو كونىكى علم وقتلرە مقاومت ايدە آلمىان، ايسكى مدرسه لرمىزده استعمال ايدىلمكده اولان كلام كىتابلارندن درس اوقوتماقندر» دىمىش ايدىك. اوشبو سوزنى بزم ايله برابر هر بىر نىجرىه اهلى هم سويلاسه كرىك. موسى كاظم افندى هم اوشبوڭا اشارت ايلار.

(۵) اگرده حاضرگى مسلمان مکتبلىرىنىڭ بعض بىرده گىبارى فقط دىنى گنه بولمىچە آنىڭ اوستنه عمومى معلومات بىره طورغان درسلىر ده اوقتلا طورغان بولسه لىر، بو مکتبلىرىنى يوقارغى ايكي قسىمنىڭ بىرسىنه كرتو يعنى دىنى يا دنياوى ايتوب صوڭىدىن قطعى صورتده شول ايكي قسىم ابتدائى مکتبلىرىنىڭ بىرسى اىچون تعيبن ايتولمىگان نظام و فاعده لىر حكىمىنه تابع ايتو مىجلى مسلمان جماعتىنىڭ خصوصى اولهراق شول مکتبلىرىنى تربيه ايتوچىلارنىڭ اوز اختىيارلارنده بولور. (۶) مسلمانلارنىڭ عمومى فقيرلىگىنى اعتبار ايله آلازغە ابتدائى تعليم اىچون حكومت دن ياردم آلو تيوشلىگنه توگىل، بلكە ضروردر. خصوصا مکتب فائده سىينه برده وقفلىرى بولماغان ياكە بولوبده اول وقفلىرىنىڭ بىره طورغان فائده لىرى (وارداتى) ابتدائى مکتبلىرىنى تربيه قىلورغە بىتارلك بولماغان بىرلارده بوندى ياردم مطلقا ضروردر.

اصلاح اسلامى.

تركياده بو كونىكى شىخ الاسلام كاظم افندىنىڭ بوندىن اوچ دورت آى مقدم سويلابده تركىا مطبوعاتنده نشر ايدىلمش بىر خطبه سندن اقتباس ايدىمى.

عصر سعادته اولان مسلمانلار هر بىر حاجتلىر ينى رسول اكرم حضرتلرىنه طوغرى مراجعت ايدوب صورذقلىرى سېنىدىن اثرلار تاليف قىلورغە و كىتابلار قارارغە احتىياجلىرى يوق ايدى. شونىڭ اىچون بو عصرده كتاب فلان يازلماشدر. صوڭره ايسه تابعين عصرلارنده بعض بىر خالقلار ظاهر اولدىغىدىن اسلام دىنىنى حفظ قىلىق قىدى ايله كىتابلار تاليف ايدىلورگە باشلادى. اوشبو تاليفلرده اولان دىللىلار قرآن ايله سنت شريفه دن عبارت اولور و شونلار هم كفايت قىلور ايدى. صوڭره فلاسفه، عرب تىلپينه ترجمه ايدىلى،

* * *

بزم بو کونگی خدمتمز مدرسه لرنی اصلاح ایتمکدن عبارتدر. بوندن صوڭ شاگردلرگه هر بر فندن بر اصول اوفوتلنوب حاشیه و شرحلر، مناظره و بحثلر تماما بترلور. فقط بونڭ برینه متنلر جدی صورتده، شاگردلرگه آڭلادلنوب تعلیم قیلنور. مع ما فیه شاگرد اوزی بعض بر حاجت اورنلرده شرح و حاشیه لرگه مراجعت قیلور ایسه بوندن منع ایدلماز.

بو کون گه قدر بزم شاگردارمز اڭ ایلک متن، آندن صوڭ شول متننڭ شرحنی، آندن صوڭ شول شرحنڭ حاشیه سبنی اڭ صوڭره دن حاشیه نڭ حاشیه سبنی اوقوب، الحاصل بر کتاب و آڭا متعلق اولان شرح و حاشیه لرنی اوقوب بیش یلر قدر وقتنی صرف قیلور، اما فارشوسینه عربی بر شعر چیقسه شونی آڭلامقندن عاجز قالور ایدی. بونڭ سببی ایسه شاگردنڭ عمری لفظی منافشه لر، «فاهم» و «تأمل» کبیلر نڭ سرلرینی ایزلمک کبی معناسز شیلر ایله عمر کچردیکنددر. کافیه لرنی و شرح جامی کبیلرینی درس قیلوب اوقوسونلر، لکن بونلرنڭ عصام و عبد الغفورلرینی درس ایدوب اوقورغه نه لزوم وارددر؟

خلاصه: بزم ایچون عربیه تحصیل وقتنده اڭ ایلک متن و آندن صوڭ لغت و ادب درسلی اوقورغه و بوندن صوڭ ده فقه، تفسیر و حدیث درسلیرینه کوشورگه تیوشلی.

بوندن صوڭ مدرسه لرمزده حاجت اولان قدر چیت تیللرنی ده اوقوتورغه احتیاج وارددر. بزم دینمزنڭ لغتی اولان عرب لسانی آلتی بیڭ ییللق بر لسان اولدیغی حالده بزم دینمز ایسه تخمینا بیڭ اوچبوز یلاق بر دیندر. کیرید مسلمانلری نه عرب وند ترک لسانی بیلمازلر، بلکه بونلرنڭ آنا تیللری یونانچه در. حالبوکه بونلرنڭ اوشبو یونانچه سو- یلشمکلی اسلام دیننی طوتمقلرینه مانع دگل. بزم ترکیچه مزده قرآن تیلی دگلدر، آڭا قاراب بزار

ایچون ایسکی کلام کتابلری ایله شغللنمک بونده بو کونگی مادییونی رد قیلور ایچون اوزینه موافق صورنده کتابلر توزومک بزم ایچون بو ساعتدن لازمدر. بز آنلرنی آنچق اوز فلسفه لری و اوز سوزلری ایله گنه الزام ایده آلورمز.

* * *

فروعده اولان حنفی و شافعی، مالکی و حنبلی مذهبلی آراسنده بعض خلافقلر اولسه ده بونلر هر بری اهل سنتدندر. اوشبونڭ ایچون بونلر آراسنده اولان خلافقلرغه کوب اهمیت ویرمازگه تیوشلی. بر وقتده و بر مسئله ده بونلردن برینڭ سوزی طوغری اولسه ایکنچی وقت و ایکنچی مسئله ده باشقه سینڭ سوزی درست اولورغه ممکن. چونکه بونلرنڭ سوز لری اجتهادغه مبنی اولوب اجتهادده صواب اولمق ده جائز، خطا اولمق ده. الله تعالی اتفاق و اتحادغه دعوت ایتدیکندن مذهب تفرقه لرینی ممکن قدر بتررگه تیوشلی. بو کونگی اسلام دنیاسی، کیچه گی اسلام دنیاسی دگلدر. حتی سنیلر ایله شیعیلر آراسنده اولان خلافقلنی ده آرادن کونارمک لازمدر. اگرده بونلر همیشه بر برینه دشمن اولوب طورسه لر، بوندن فرنکلر استفاده ایدرلر، اڭ ایلک برینی و آندن صوڭ ایکنچیسینی دنیا یوزندن سبروب توگارلر. بونڭ ایچون حتی ۵۰ ییل قدر وقت اوتارگه ده احتیاج اولماز.

الله تعالی نی توحید و رسول اکرم نبوننی تصدیق ایتدیکمز صوڭنده باشقه دعوالرنڭ نه اهمیتی وار؟ اگرده اهمیتی وار ایسه بونڭ ایچون دشمن صورتنده دگل بلکه دوست و فانداشک اوزرنده مناظره قیلشورغه و شونڭ ایله ده حاجتنی ادا قیلورغه ممکن. مسلمان آدم، حقلقدن باش تار نماز. مسلمان آدم ایچون کوکلنده دشمنلق کیزلمک حرام اولدیغی صوڭنده مذهب خلافقلی سببندن بر برمزگه دشمن اولمق نیچوک جائز اولسون؟ شونڭ ایچون بو کونمزه کلام کتابلرمزنی اوشبو وقتغه موافق صورتده بکیدن ترتیب قیلورغه تیوشلی.

فرغزلىر، سارتلىر يەنى مىسلمانلار و چواشلىر اوشبو فرقه گە كره لر. غوسودارستويىنى دوماده مىسلمان فرانسىيە سىنىڭ ايك مەم خەمىتلەردىن بىرى روسىيە دە تورك - تاتار ملتىنىڭ ادبىياتلى ايدىكلرىنى اثبات ايتىمىكىر. نىمىسلىر، پالاكلر شىكىللى بىزنىڭ ادبىياتىمىز بارلىقىنى اثبات ايتە آلساق اول وقتىدە مەنىت عالمىدە اوزمىزنىڭ، «ملت اوله رىق» موجودىمىزنى اثبات ايتىمىز بولامىز. ھەمدە مەنىتلى ملت نىڭ مستحق بولىدىغى حقوقلارنى طلب ايتارگە ھقلى بولامىز. بىر ملت نىڭ ادبىياتى بارلىقى ايك الوك شول ملت افرادى طرفىدىن اعتراف ايتىلورگە تىوش توگلىمى؟ بىزنىڭ مەدرسىمىز بىلە ادبىياتىمىزنى طائىمى، و طائىسى كىلىمىدىر. غ. دومادەغى پور بىشكىئوچىلارنىڭ نەلمىزنى و ادبىياتىمىزنى بارغە سانامادىلار بىلە ئىچىمىز پوشا. آلاغە آچولانامىز. اوزمىزنىڭ مەدرسىمىز ايسە نەلمىزنى، ادبىياتىمىزنى يوقغە سانامادە دوام ايتەلر.

خىر! موندە تەجىب ايتارلىك اش يوق. مەدرسىمىزنىڭ ادبىياتى اعتراف ايتىمىزنى اوزلارنىڭ اوقومالارنىدىن در. آلا شونى بىلمىگان اچون طىباق بىمىگانلر. ادبىياتىنىڭ لىتىدە طائوماغانلر. لىكن تاسفلى جەت شونىڭ ياش نەلمىزىدە دوام ايتىمىزىدە در. ھازىر دە ادبىيات اوقتونى مەدرسى پىروغراممىدە كرتە آلمىمىز. مونىڭ اچون كرك بولغان نەرسەلر ھازىر توگلى. آنسى يوق مونسى يوق، اون ايكى نىڭ بىرى يوق دىگان شىكىللى. ادبىيات تەدرىسى اچون لازىم بولوبدە بىزدە تابولىغان نەرسەلرنى بىنگل قولدىن غەنى ساناب قارىق:

ايڭ (ئىچى) نەلمىزنىڭ قاعدەلرى تىوشىلپچە جەم قىلۇنغان، ادبىياتىمىزنىڭ اصول و قواعدى استىخراج قىلۇنۇپ يازىلغان، ادبىياتىمىزنىڭ تارىخى تەرتىب ايتىلمىگان بولۇيدىر. بو مەزىنەلەردە درىس كىتابى توگلى، درىس كىتابى بازارلىق ماتىرىياللار دە مەتبۇعاتىمىز دە تىوشىمىدىر. اگە نازىرلىق بولسەق درىس كىتابى طوتۇپ بازارغە ماتىرىيال ھىچدە ھازىر توگلى دىيارگە مەمكىندىر.

ايكنچى) ادبىياتىمىزنىڭ ئىلى بىك ضەئىف درجەدە بولۇپ اوزىن ھەممى درىسكە سالدۇرلىق، و ھەممى نىڭ ھەبىتىن و اخلاصىن جەلپ ايتارلىك درجەگە ايرىشمايدىر.

اوشبو لسانىمىزنى تاشلايەچى دىگەلمىز. اوشىنداق عرب لسانى ايلە سويلشمىكە اولان يھود و خرىستىيانلر كودىر. خلاصە: اسلام دىننە نىسبەت ايلە تىركى لسانى فرانسىز و انگلىز لسانلرى اجىبى بىر لساندىر. ايمىدى تىركى تىلنى اوگرنەك شىرىعت طرفىدىن مەمنوع اولماسە فرا. نىسز چە و انگلىز چە اوقومق نە جەتدىن مەمنوع اولسون!

ادبىياتىمىزنى مەدرسىلەردە اوقتۇ.

مەدرسىلەردە اوز ادبىياتىمىزنىڭ تەلىم ايتىلماي تۇغرىسىندە قىسقىچە، قىسقىغىنە ماقالەلر غىزتە صحىفەلەرنىڭ سىرەك سىرەك كەنگە كورنگالى. بو ماقالەلر اصل ادبىيات تەلىمى فەكرىنىڭ خاتىرگە توشۇبىنە، شول فەكرنىڭ تەلىم اربابى آراسىدە سىكۇبىنە، ھەممى مەطلب لىرىمىز آراسىدە آنىڭ سانالۇبىنە خەمىت ايتىسەلەردە ادبىياتىمىزنىڭ درىس پىروغراممىدە كرتىلۇمى اچون بو قەدەرگە تەشەببۇلر يىتمىدىر. غىزتەلرنىڭدە بو مەسئەلەدە بىرى بىرىنىڭ فەكرى يالغامىچە ئىلى آنسى ئىلى مونسىغىنە قوزغانتۇب قوبۇلۇرى، بىنا ئىلىدە ادبىيات تەلىمى، كويەز مەدرىلەرگە «مودنى تىما» غەنى تەشكىل ايتۇب اساسلى بىر فەكر تەقىب ايتىلماي ملاحظەگە آلىنسىە اول ماقالەلرنىڭ ھەممىنى صەفر درجەسىدە توشەدر. «بال تەملى دىگان بلان اوز باللانمى» دىلر. شونىڭ شىكىللى «ادبىياتىمىزنى اوقتۇ كرك»، «ھەمە ملتلىر اوز ادبىياتلىرىنى اوقوتەلر» دىمەك ايلەنگەن مەدرسىلەردە ادبىياتىمىز تەدرىس ايتۇلە باشلانمىدىر.

معارف نەظارىتىنىڭ ايتىدائى تەلىم خەسەسەندە غوسودارستويىنى دوماغە كرتىگان لايىھەسىدە ايتار و دىس لىر ايكى فرقه گە بولنىگان. بىرى اوزلارنىڭ تىلى و ادبىياتى اشلىنگان ملتلىر. بوگا نىمىسلىر، پالاكلر، لاطىشلىر كره. ايكىنچىسى ادبىياتى اشلىنمىگان ملتلىر: تاتارلر،

بولدندن همده تدوینی بیک ایسکی زمانفه هنسوب بولدیقندن بز اوز نلمزنی اول اسلوب که قویا آلیمز . ماطاشساقده بوشقهغنه بولور . چونکه اول نوغری ککلمی . بگی رک اصول اوزره ادبیات تاریخی کتابلری مصر و بیروتده صوڭ زمانلردهغنه چقسه لرده ئلده بزگه تأثیر اجرا ایثارگه اولگورمدیلر . استانبول مکتبلرنده فواعدن صرف ترکی قدرلیسینی اوفوتالر . بو قدرلیسی بار نقصانلری ایله بزگه بزنڭ مطبو- عاتمزهده کوچکان . و بعض مکتبلرمزده شونی تعلیم ده ایته لر . لیکن بونلر ئلی بیک کوب نرقی نی قابلدلر . ادبیات تاریخینه کیلونسه ترکیهده بو خصوصه یغشی درس کتابلری بولماسهده درس کتابلری یازارغه ماتیربال کوب . لیکن تورکلرده ، سیاسی احوالنڭ اجباری سببلی ایڭ صوڭ وقتقه قدر ادبیات ترکیه نی یولغه صالا آلبلر . و بوڭا اهمیت بیرو لریده آز ایدی . صارقلیلر عربجه فارسیچه نی آلدی طوتوب ، فسلیلر فرانسوزچه نی آلدی طوتوب هر ایکسی تورکچه نی اوننورغه ماطاشوب کیلدیلر . بعض شخصلر آلابوق بولماسه لرده ، اوز تللرینی اجنبی تللر درجه سنده منتظم کوررگه تلاوچیلر آز ایدی . بلکه موندن صوڭ تورکچه گه اهمیت بیروب بگی مقبول اصول اوزره ادبیات فواعدی وناریخی یازارلر . بز مونی کوتوب تورماساقده میدانغه چقغاج بلکه استفاد ده ایثار مز .

درست ، حاضرده ده « عثمانلی ادبیاتی مجوعه لری » اسمنده استانبولده مطبوع بیک کوب اثرلر بار . کوب شاعرلرنڭ اثرلرن جمع فیلوب ، طبقات شعرا قییلندن تاریخ وفاتلری حسبنچه ترتیب ایدلماشلر . بونلرده فن جهندن بولغان کوب نقصانلری و ادبیات تاریخندن کوتولگان مقصودغه ابرشدره اولری ایله برابر بو یولده بر آدومدر . لیکن بزڭ ، مدرسه لرمز و تعلیم عالمی بونلردن استفاد ایثار درجه گده ایرشمامشدر . بو اثرلرده اوزلرندن مثال آلونورلق درجه ده روحلی و فایده لی حتی اسلوبلی و بتوشاکلی ترتیب ایدلماشلر . عثمانلی ادبیات تاریخنه بر درجه

ایسکی ادبیاتمز (بکرمنچی عصر باشلرینه قدر بولغان مطبوع اثرلر) یایسه بیک قدیمگی لر بولوب نرقی یولینه کیمتاینجه طوڭوب قالغان لر ، یایسه بتونلای روحسز یازلغان نرسه لر و اکثرسی مستقل بر فکر و الهام نتیجه سی بولغان نقلیات باتقلیدات دن عبارتدر . بگی اثرلر ایسه هیچ برسی مطبوعانده اساسلی تنقیددن کیچورلمگان ، ئلده کوبسینڭ صاحب لری ایسان بولوب ادبیات تاریخی ایچون بکون لری جیولمغان . بناء علیه آنلرغه استنادا فواعدوناریخ ترتیب ایثارگه وقت اولگورمگاندر . درست ، الوکدن ادبیاتمز ترتیب ایتلوب کیلونگان بولسه ، یغشی تنقیدچیلر مز ایله کدن سوزسه لر بونلر نی علاوه فیاورغه یارار ایدی . اول وقتده بویگی ادبیاتمز نڭ بیک مهم اورن طوتاچغنده شبهه یوقدر .

اوجنچی) مدرسه لرمزده تعلیم ایچون اساس اوله رق عربچه نڭ قبول اینلوی وشونڭ دوام ایتیویدر . شونڭ نتیجه سی اوله رق تعلیم اهلی طرفندن اوز نلمز هیچده اعتبارغه آلونمغان . و آندن بحث ایثارگه لزوم کورمگانلر . تعلیم اشینه خوجه بولغان ملالر مز نڭ یوزده توقسانی ئلده ترکی گه استخفاف ایله قاریلر . ترکی ادبیاتینی بر درس ایتوب اوقتونی ، آڭا قاعده لر تعیین ایتوب شولارنی اوبره نوب ، اوبره توب ، مونڭ نازک مسئله لرن چوفوب اولطرونی بونلر بوشقه صانیه چقلر . نلمز نڭ « فن السنه » جهندن اهمیتن ، اوز ادبیاتمز نیده رشدییه و عالییه شا کرد لرینه اوقتورغه نیوشلکنی مدرسه لرمز نڭ باشنده طور وچیلرغه آڭلاتورغه برارده اوستینه آلماس دیب اوبلیم .

دورتنچی) کوروب ایاررگه « آلدمزده » مثال یوقلایمدر . حاضرده تعلیم تدریس اشنده بولغان کشیلر مز اوز مدرسه لرمزدن طش بخار کورگان ، حجاز کورگان ، مصر کورگان و استانبول کورگانلر . مذکور اورنلرده ایسه ادبیات تاریخمزنی یازارلق حاضرلک آلورغه ممکن توگل . عرب لسانی و عرب ادبیاتی بتون اساس لری ایله بزڭ نلمزگه باشقه

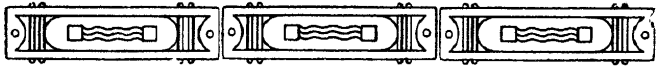
ايله شغل لىنوچىلر آكا بتون عمرلرن صرف ايتوب ۱۵ جلدگه چه كتابلر يازوچىلر بار. بر واسىلى ۋاسىليويچ رادلوڧ نىڭ بىزنىڭ تىل توغرىسىدا يازغان اثرلىرى ۳۰ جلددىن آرتقىدۇر. تىلنىڭ وادىياتىنىڭ قاعدەلىرى توغرىسىدا روسلار طرفىدىن يازغان اثر لىرى و لغت كتابلىرىنى اوزمىز يازا آلو احتمالى قاين، ئىلگىرچە باشقىلار طرفىدىن يازغان اثرلردىن تىوشىلىچە استفادە ايتە آلدىغىمىز يوقىدۇر. حتىكى شوندىكى كتابلار نىڭ جمعسىن بر تاتار كىتەبخانىسىدا نىپارغەدە مەمكىن توغلى.

بىر تىلنىڭ و بر ادىيات نىڭ قاعدە لىرىنە توشونۇ و بولارنى جمع ايتو ايتو ايتو علم االىسنە (فىلولوگىيە) دن اساسلى معلومات صاحىبى بولورغە، و اشلەنگان بر تىل اوستوندى تىل و ادىيات قاعدەلرن بىك بىخىشى اويرەنورگە و ملكە حاصل ايتارگە، خصوصى استعداد و قابىلىت ھەدە اخلاص بولوب اونار يىكر مىش رىل شونىڭ ايله اشتغال ايتارگە، بلوب و سوپوب شونىڭ اوستوندى اشلارگە كىرگىدۇر. بىز تاتارلار ايسە موندى كىشىلرنىڭ كولىگى ايله ماقتانا آلمىمىز. بس تىلنىڭ ادىياتىنى تىرتىب كە سالور ايتو ايتو چىت دن كىشى چاقىرغە فالادىر. روسلار بر وقت اوزلرىنە پادشالىق ايتارگە چىتىدىن كىشى چاقىرغانلار، حاضر دە تىركىيە و ايران نىڭ ھىر بر دائىرەلىرى ايتو ايتو اجىبىلىرى چاقىردىلارنى كورب طورامىز. طهران نىڭ استانبول نىڭ نظامى مەدرسە لىرى اجىبىلىرى طرفىدىن تىرتىب كە سالندىغى معلوم. مەكتەب سلطانى نىڭ مەدىرى كوب يىلارغە چە فرانسوز بولوب تىلنىڭ لىسانىدە فرانسوز چە بولوب كىلىدى. ھىر بر باى سوداگر اوز اشلارنى تىرتىب كە سالور غە تىلادىسە اوز داۋىرىنى لىرىدىن اوتوب چىتىدىن، بوخالىتىر چاقىرغە مەجبور بولادىر. بىزدە چىتىدىن، وپتىداشلىرىمىزدىن علم االىسنە علمالىرى چاقىروب اوز تىلنىڭ ادىياتىنى تىرتىب كە سالوب بىررگە اوتىنسك، قىزىق غە توغلى بىك شەب دە بولور ايدى. چواشلىرنىڭ تىللىرىنى تىقتىق ايتوچى پىرافىسورلار اول تىلنىڭ قاعدە لىرىنى چواشلىرنىڭ اوزلرىدىن آرتقى بلوب تىرتىب كە

فىن گە موافىق تىرتىب ايتولگان اثر، پىر بورغ دار- الفونوندى تورك مەلمى و كوب يىلردىن بىرلى مەلمان كتابلىرىنىڭ سىنىزورى بولغان ۋاسىلى دىمىترىيويچ اسمىرنوف نىڭ «مىنتىبات آثار عثمانىيە» سى (*). در. لىكن نەونەلرنىڭ اىنتىخابىدا غىصپادىن اسمىرنوف نىڭ توركلارگە قارشى بولغان سىياسى نظرى ھەدە بو نظرنى اوزىنىڭ شا كىرلر بىنەدە كوپرەسى كىلو فكىرى بىك رول اوينانغان. بو آرزو كتابىنى صرف فىنى لىكىدىن چىقاروب توركلرنىڭ احوال روحيەسىن توبان وقارانغى كورسانو ايتوچىن ياسالغان بر پوناراما صورتىنە توشور- گان. و مع ذلك بو اثرنىڭ صاحىبىنە تىلنىڭ ايتوچى تىشكر ايتىمگە بور چىلمىز. چونكى اوزمىز ادىيات تارىخىچە اول درجەدە بر كىتاب و جودكە كىتروندىدە بىراقىمىز.

بىشچى) تىلنىڭ وادىياتىنىڭ قواعدىن، ادىياتىنىڭ تارىخىنى يازارغە اقتدارلى كىشىلرنىڭ يوقلىغىدىر. ايتىدائى مەكتەبلىرىمىزگە كتابلار كىرگىنى سىزگىچ بر «فرە باش» دن ۴۱ نەچىويد چىقاردىق. غىرىق قىسبارنىڭ نىشرا ايتىدىكى «مختصر تارىخ اسلام» (جوادنىڭ) دن ۳۱ عدد تارىخ اسلام، بر امالى دن - ۵۰ عقايد رسالىسى، بر صعلوك تىرجەمەسىدىن ۱۰۰ لب علم حال كتابلىرى اوبوشدرغە «مىنفلر» مەز تابولدى. جىغرافىيا، حساب، قىرائت تىركىيەدە دە فول آستىندەغى كتابلىرىنى تاتارچە غە ئەورلر و بىك آور بولغان ايدى. يعنى بومىدكور كىتابچەلر ھەمەسى بىنگل قولدىن ئەوئەلنوب، گناھ اورنا- غىدىن اشلانوب ماطور يازولى شوما و تورلى توستە گى كاغىدلار ايله طىشلانوب بازارغە چىقارغان ايدى. اما اوز تىلنىڭ اوز ادىياتىنى توغرىسىدە كىلىگىچ بولار توغرىسىدا مەقبول درس كتابلىرى تىرتىب ايتارگە «مؤلفى» لىرىمىز بىتوشمىدىر. حاضرگە چە بىزنىڭ تىلنىڭ و ادىياتىنى توغرىسىدا يازغان اثرلر بولسە فىن نظرنىچە اعتبارغە آلورلقلرى ھەمەسى روسلار و اجىبىلىرى طرفىدىن تىرتىب ايتولگانلردىر. روس و غرب اونيۋىرىستىت لىرىنىڭ پىرافىسورلردىن تىلنىڭ و ادىياتىنى تىقتىق

(*). پىر بورغەدە بوراغانسكى مطبعەسىدە ياسالغان. بىياسى

بوروئغى اش و بوروئغى سوزلر .

بىر مىلتنىڭ باشلىرىغا بابالارنىڭ بوروئغى حاللىرى،
 آنلارنىڭ قىلغان اشارى ايله سويلەنگان سوزلرى بىلىگولى
 بولسە اول مىلت مطلقا بار بولوب كىلە و كىلەچكە ھم
 بار بولاچقىدر . شونىڭ اوچوندا دىئاغە خواجه بولوب
 راحت ھەر ايدە طورغان مىلتلارنىڭ نىچە مىڭ جلداب
 تارىخى بوروئغى واقىئەلرنى بازاغان كىتابلىرى، اوقوب
 بترە المازلىق كىيىڭ ھم باى ادبىياتلىرى واردر . بالعكس
 ئولوم توشا كىنە آرقاسىنى قويغان نادان مىلتلارنىڭ پاروم
 آلما چاقلى بولسون بابالارنىڭ بوروئغى اشلىرىنى ياز-
 غان تارىخ كىتابلىرى اوشانداق مىلت ھەسى كىرئە طور-
 غان آز بولسە دەملى ادبىياتلىرى يوقدر . اشلىرى آلفە
 كىيىنگان مىلتلارنىڭ سىياسى حاللىرى كىچىكەنگە چىشمە او-
 لارق چىققان «ابدل» يىلغەسىنىڭ توبان آفغان صايون
 زورا بابارغانىنە اوخشاشلىق آنلارنىڭ تارىخ و ادبىياتلىرى
 توبان عصرلارغە كىيىنگان صايون اوپرو بايى بارا .
 بالعكس منقرض بولورغە ھىكم ايدىلگان قوزغانچ مىلتلارنىڭ
 سىياسى حاللىرى ايل تارىخى واقىئەلىرى، و شونىڭ ايل
 برابر ھم تل و ادبىياتلىرى، توبان كىيىنگان صايون قوم
 صحراسىندە آغا آغا تاما كىيىبوت بىنگان زرفشان يىلغە
 سىنە اوخشاشلىق سوڭغە كىيىنگان صايون كىچىكەنگە، بارا
 طورغاچ تاما غائب بولوب كىتە . جغرافىا خرىطەلرنە
 كىچىكەنگە چىشمە بولوب چىققان يىلغەلردن بارا طورغاچ
 اولوغ نەرلەرگە ئىلانچى بىوك يىلغەلرنى كوردىكىمىز كىيى،
 تارىخ صحىفەلرنە ھم كىچىكەنگە بولوب ظاھر بولغان
 و سوڭرە بىك زورا باغان اولوغ مىلتلرنى كورەمىز . مونوڭ
 كىرسىنچە زور بولوب چىغوبدە قوم صحرالرنە كىيىبوت
 بىنگان يىلغەلرغە اوخشاشلىق، بوروئغى دە عظمت
 ايباسى بولوبدە سوڭرە منقرض بولغان مىلتلەرگە ھم
 اوچرىدۇ .

بىر مىلتنىڭ بىرى نە چاقلى كىيىڭ، اشلىگان
 اشى نە چاقلى كىيىڭ بولسە آنىڭ تلى ھم شول

سالار بىت . لىكن بولاي كىيىڭ تىرتىب كە سالارودە
 بىزنىڭ حالدىن كىيىمى . چونكە :

آلتىنچى (آقچە يوق . تل علمى كىيى اشار
 مىلت ايچون بىك كىر كلى و فايدەلى بولوى
 ايله برابر باشدە ايلەرىنە معاش تامين ايتىمى . اوز
 مصارفن تىز قايتارمى . بىناعلەيە آڭا، باشقەچە ھەممى
 حاجتلىرى كىيى مىلت آقچەسىن طوتارغە كىر بولا . مىلا
 تىرىك مىلتلردە بىراشنى جمعيت علمىلەر، اونىئورىستىت
 لىر، آقايىمىلەر باشقارالىر . و خصوصى اعانەلردن
 مىڭلر يوز مىڭلر بىلكە مىليونلر صرف ايتەلر . كىيى-
 چىك فايدە ايچون ھازىرگى مصارفدىن طارتىمىلر . بىز
 نىڭ ايسە بوندى يولغە تونولورغە آقچەمىز يوق .
 اھەم باى مرحوم كىتابلار نىشىر ايتارگە دىب
 ھەر يىلى ۵۰۰ سوم بىررگە وصىت ايتوب فالدىغان
 ايدى . وفاتىنە نىچە يىل اوندى، بو آقچەدىن بىرتىن
 بىرلىگان يوق . بىرلىسدە كىرگەزنىڭ كىيىلگىنە قارا-
 غاندا بو قىدرگە ھىچىر .

يوغارىدە مىنكور سىبىلەرگە بىنا بىزنىڭ تىلمىز
 و ادبىياتمىز درس پروگراممىنە كىرتىلە آلەيدىر . « جارىمە
 بىلەن طوز بولسە بوتقە پىشور ايدىكە، ماى يوق » .
 درست، ادبىياتنىڭ مىلت ايچون بولغان اھمىيىتى
 آڭلاغان، اولغىنە دە نوڭل، ادبىياتنىڭ تەمىنى سىيىزگان،
 آنىڭ آب حىياتىدىن طاتوغان قەرىمانلر مىز بولسە، « فنا
 فى الادبىيات » بولغان زاھىدلر مىز چىقسە ھەمە مانىلر
 قىرلور، ادبىياتمىز جانلانور، باشقە مىلتلر ايرىشكان
 يوغارىلىققە بىزدە ايرىشور ايدىك . اول وقتدە، تىلمىزنىڭ
 قاعەچە بىنگىلگى، مىلتىمىزنىڭ الوغلىقى، افراد آرسىنىڭ
 اويغانو وازلەنو، مستەقىلمىزنىڭ ياقىتىلغى ادبىيات خادىملر
 مىزنىڭ رواجلرن و مىنگولك فىزىلرن تامين ايتار، بىزدە
 باشقىلر كىيى اوز ادبىياتمىز و ادىبلىرىمىز ايلە ماقتانورلىق
 حالگە كىلورمىز .

سعدى .

چاقلى باي تارىخى دە شونىڭ نىسبىتىدە كىڭ بولا .
بالەكس بر ملتىڭ تورغان اورنى تار ، اوشانداق
قىلغان اشى اوز تىكرە سىدىن آرتماسە مونىڭ تلى
هم شول چاقلى يارلى بولا ، نارىخى ايسە بىردە
بولمىدىر .

بز تاتار بالالزى دە منقرض بولماسقە تىلاسەك
مىكىن قىر ادبىياتىمىزنى بايتورغە ، عظمتلى بابالريمىزنىڭ
نورلى اشلىرى يازغان ياقىلى تارىخلىرىمىزنى بىلورگە
تىوشىلمىرمىز . بىزنىڭ بابالريمىزنىڭ حاللىرى يوغارى
كىتكان صايون ياقىلى بارغانغە اوخشاشلى ، «ترك»
تلى دە (باشقە تىللىرگە خلاف اولارق) يوغارى
كىتكان صايون باي بارادر . عظمتلى تاتار ملتى
روسلىر آراسىنە كروب بوپالغانغە اوخشاشلى بىزنىڭ
تارىخى واقىلىرىمىز هم ايكىنچى عبارە برلان ايتكەندە
«تاتار تارىخى» هم روس تارىخ كىتابلىرىنە
بوپالغاندىر . دىمىككە تاتارلىر اوزلىرى روسلىر آراسىدە
بولغان كىك آنلىرىڭ تارىخلىرى دە روس كىتابلىرىدە .

تاتار تارىخىمىزنى كىڭايتىپ اوچون روس كىتابلىرى
ندەقى واقىلىرىنى جمع ايتەك تىوش بولغان كىك
تىللىرىمىزنى بايتور اوچون هم بورونقى ترك ، روس
كىتابلىرىدىن سوزلىر چوپىلرگە تىوشىلمىرمىز . «شورا»
ادارىسىنىڭ «تل يارىشى» ياصاب تاتار بالالرىنى
تالبتوب قاراويدە شول ترك - تاتار تىللىن بايتو
نىتنە مېنى بولغان بولورغە تىوش . لىكىن تل يارىشى
كىتابىدە يازغان بىر نىچە بىدىنى استىئنا ايتسەك اويلا -
نغان اش بىردە اوزونچە كىلوب چىقىماغان . تل
يارىشىدە ادبىياتغە بايلىق ، تلگە كىڭلىك وىرە
اورغان نرسە بىك آز . بىك ماقتانوب يازوچىلىرى -
نىكە بىدىلىرىدە غىرىچە فارسىچە سوزلىر اوچراشدىر -
غالى . كىتابىدەقى بىر بىدىدە اوزىن تاتارچە بىك
اوستا دىگان نىكە «قالا» دىگان سوزى بار . «قالا»
غىرىچە «قلعە» دىگان سوزدىن آلونغانلىقى اوچون
آنى تركچە دىيوب بولمىدىر . لىذا قلەنى قالا دىيوب
ئىتىو ابلەگنە شەر مەناسىدە تاتارچەدىن سوز طابدىم
دىيولى .

كىتابىدە شوندى بىدىلىر بار ، اوقوغاندى كولىمى
چىداب بولىمى . غىرىچە فارسىچەدىن آلونغان سوزگە
تاتارلاشقان سوزلىرىنى كوب يازوچىلىرى تركچە سوز
دىيوب اويلاغانلردە يازا بىرگانلىرى . حالبوكة آنلىرىڭ
تركچەلىرىدە وار . درست قايسى بىر اسملىرىڭ
تركچەلىرى يوق حكەمدە اولارق اونوتلغان . مونه
شونلىر جملەسىدىن «شەر» مەناسىنى آڭلاتا تورغان
تركى سوزىنى صانارغە مىكىن . شەرنىڭ تركچەسى
بورونقى ترك كىتابلىرىدە دە اوچرامى . لىكىن
روس كىتابلىرىدە بار . مىلا ۱ نچى ايرتىش يىلغە
سىنىڭ توباندىگى بورونقى تاتارلىر «طورالى»
دىيوب آتالغانلىرى . اما ايرتىشغە شىش يىلغەسى
قويا تورغان اوروندىن يوغارىقى تاتارلىر صحراوى
آدالغانلىرى . اولگىلىرىڭ «طورالى» آتالورىنە
سبب آنلىرىڭ مېنى بولورمىدىر . آڭلاندىركە «طورا» ،
شەر دىمىكىر . بو اوروندىه آفادىبىق فېشېر :

Имя турали происходит отъ татар. слова тура,
что значитъ городъ . ۲ نچى روسلىر سىبىرىيانى
آلغاج «قاچا» صوويڭى بىنىسى يىلغەسىنە قويا
تورغان اوروندىه تورغان Острогъ ياصار اوچون
دوېنىسكىنى بىرگانلىرى . اول اورون بورونقىدىن
بىرلى قاشتار آتالغان تاتار قىبىللىرى طرفىدىن
مىكىلنوب كىلونگان بولغان . بىنىسى يىلغەسىنىڭ اول
اوروندىغى قىرلىرى قىزىل بولغانلىق سببىلى تورغان
Красноярскъ آتالغان . اول اوروندىه هم بورونقىدە
تاتارلىرىڭ شەر صەمان نرسەلىرى بولغان بولورغە
تىوش . چونكە «قراصنا يار» شەرىنى بورونقىدە
تاتارلىر «قىزىل يار طورا» يعنى قىزىل يار شەرى
دىيوب يورگانلىرى . ۳ نچى (۱۶۳۹) نچى يىلدە ايسىگ
يىلغەسىنىڭ تابول يىلغەسىنە قويا تورغان اوروندىن
بىش چاقىرم توبان Ялуторовскъ آستروغى بنا
ايدىلگان . اول اوروندىه بورونقىدىن بىرلى «ياولى» -
طورا» آتالغان تاتار شەرىنىڭ قالدىقى بولغانغە
كوره روسلىر تورغاننى «ياولى طورا» دن بوزوب
يالوتوروسقى آتاغانلىرى . ۴ نچى ايشم يىلغەسىنىڭ

باراماغانلقنى دعوا ايتەلەر. بونلر آرافنى نڭ آغو بو-
لغانلىغىنى، آغو بعضا آورو اعضا ايچون فائىدەلى
بولسەدە، عادتدە بدن نڭ مادەسى بولغان پرتوپلاز-
مانى مغرب ايدىكىنى دعوا ايتەلەر و دعوالرن بىك
جدى دليللر ايله اثبات قىلالر.

مثلا ۱۹۰۸ دە فرانسىيەلى پروفيسور «دە تىئو»
۶۰۰ باش يورت قويانن آلوب ھەمەسن اوزى قاراب
تريپەلەگان و كوبسىنە كوندە بر كشيگە بر استافان
چيگل صرا نىستندە الكئول بىرگان .

الكئول اچكان قويانلرنڭ قانى اوزگاروب
آندەغى واق قزل شارلر كىمەگان و ھرتورلى مېكروبلر
تأثيرينە تيوشلى قدر و ك مقاومت ايتە آلەى باشلاغانلر.
الكئول اچوچى قويانلرنڭ نسللرى دە ناچارراق
بولمشدر .

مذكور پروفيسور الكئولنڭ نسلگە تأثيرن
بلو قىدیلە ۵۷۸۴۵ عائلەدە گى ۲۰ مڭ بالانڭ حالن
بليشوب چىغان .

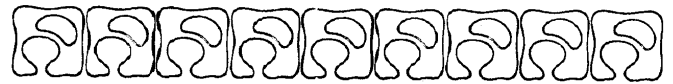
آرافينڭ طامچىسن اچمە و چيلرنڭ بالالريڭ
يوزگە ۸۶ - ۸۷ سى، اعتدال بلن اچوچيلرنڭ ۷۷ سى،
ايسركلرنڭ ۶۸ زى ايسان قالمشدر . اولك طولر
برنچى فرەدە يوزگە بر، ايكنچيدە ۵، اوچنچى فرە
يعنى ايسركلردە يوزگە ۷ دن آرتق بولغانلق بلنمشدر.
آنا - آنانڭ اچوويڭ بالانڭ زورلغىنە تأثيرى
بولا . مطلقا آيقلرنڭ بالاسى، اعتدال ايله اچوچيلر-
نكندن - اورطە حساب ايله - خيلى اور بولالر .

استراخاواى اوبشستوالر اچوچيلر آرەسندە
اولو كوبلىكىنى بلدرەلر . شول سببلى بعضيلرى ايسر-
كلرنى قبول ايتمىلر . شوندى شركتلرنڭ برسى اوزنك
استراخاوات ايتلگان آدملرنڭ مطلقا آيقلرنن ۱۷ يل
اچندە يوزگە ۵۵ ى اولگانندە، آزغنە اچوچيلردن
۷۹ ى اولگانلىكىنى بيان ايتەدر .

شوشندى حسابلر آرافنى نى «آزغنە»، حال
كرتورلك كنه، برر رومكە گنە اچونڭ دە بىك زبائلى
ايدىكىنى اثبات ايتەدر .

بوندىن آڭلاشبالدرکە : آرافنى نڭ مطلقا منع

طاماغندە اونصوم ديگان خان پادشاهلىق ايتكانلىكى،
و آنڭ پاى تختى فيزىل - طورا (قزل شەر)
آتالغانلىغى بورونقى تاريخ كتابلرنندە ذكر ايدىلە .
آڭلاندرکە : شەر نڭ بورونقى تركچەسى «طورا»
ديمكدر . ايشتە بورونقى سوز ھم اشلردن برر
طامەچى مىلى نرسەلر .
مادى آتلاسى

مسكرات نڭ آزغنەسى يارىمى؟

(فنى مقانە . ب . ژ . غزتەسندن) .

ايسرتكچ اچودە اعتدالدىن چغو مطلقا باراماغا-
نلقنى ھىچ برە و انكار ايتمى . اسپيرت بدن گە كوب
كرگانندە زور زيانلر كيترگانلىكىنى ھمە حفظ صحت
علماسى و طبيبلر بر آغزدن تصديق ايتەلر .
الكئولنى اعتدال اچندە گنە يعنى ايسرتەسلك،
ياكە، خلق سوزنچە - روح كوتارلك و حال كرتور
لك - در جەدە گنە استعمال يارىمى؟ بو حقدە فن
حاضرگە چە قطعى بر حكم ياصادىقى يوقدر . حفظ
صحت علماسى نڭ بر قسەى ايسرتكچلرنڭ آزغنەسى
دە زبائلى بولغانلقنى دعوا ايتكانندە زور بر گروە
در جەسن بلوب استعمالنى ياقىلار . ۋيانا پروفيسورى
«كلوس» صوڭغى گروە باشلقلرنندىر . اول صوصام
فايتورلق در جەدە صرا و باش ئيلەندرمەسلك در جە
دە آرافنى، بدن ايچون فائىدەلى بولغانلىقى دعوا ايتە؛
فقط طبعا ايسرلكە مائل (تيز ايسروچەن)، اوپكە،
باور، يورەك آورولى، كوچسز، اوز اوزن طونا
آلمەوچى آدملر، ۲۰ گە يتمەگان ياشلر، فول و
آباق خدەتى ايله مشغول آدملر، گىمناستىقا محبلرى
ايچونگنە مطلقا آيقلق كركدر، دى .

لكن بو روشدە «اعتدال ايله اچو» نى بافلا-
وچى بيوك علما بىك آز . ايسرتكچ نڭ بدن گە
تأثيرن تىكشروچيلرنڭ كوبسى آنڭ آزغنەسى دە

حسابقه بناء، ۱۹۰۹ نچى سنه ايچون، ۱۴ قريه دن مركب ۋولصه زده: با كاليننى، گالانتير بننى، هم مانو- فاككتورنى سودا ايچون ۴۴ مسلمان اسويديتلىستوا آلشلىردى. ۋولصه زده زيمسكوى اسكلاددن ۵۴ دانه پلوع، اوچ دانه مالوتيلسكه، ۱۷ دانه ۋبالكه آلشلىردى. ۋولصه زده نگوچيلرى، بريل ايچنده، زيمستوا، هم زينگردن ۸۰ دانه نگو ماشينه سى و آنك اوستنه باشقه كيبىت چيلر خصوصاً گيرمانيانك «اشتير كايبركى» فابريقه سندن اوزى آلدر ب صاتمقه اولان حسين حضرت يونوسف ۴۰ دانه لى ماشينه تاراتمشى. اوشبو كسبلردن تابلغان آقچه، يخشىغنه اولدقندن بو اوچ ۋولصتلرده طورمش عوما يخشيدى. بزم ۱۸۰ يورتلى قريه مزدن ۱۹۰۹ نچى يلد ۵۷ پار هر نورلى هنرچى چغوب تخميناً ۵۴۰۰ صوم آقچه تابمشلىردى. اسان يلغه، يادگار ۋولصتلر- ينگ برنچيسينك كسبى: ايرلرى ايتوك باصق و خاتون قزلى كيز ايتوك چوارلمق برلن شغللنمكه لردى. تارغاوى دوم برادران كامار و فلرنك ايكى و ناۋار- يشتوا برادران رادىگين لرنك اوچ برده گى فابر- يقه لرنده تخميناً ۴۵۰۰ جان ايتوك اشى برلن شغللنمكه لردى. باصوچيلرى ۷۰-۸۰، چوارچيلرى ۴۰-۵۰ تين كونك خدمت حقى آلمقه لردى.

«كوكماره» قريه سى اوشبو فابريقه لار سايه سنده كوندن كون ترقى ده اولوب مسلمانلردن ۸۰-۱۰۰ مك صوم آبارود ياصاچى مانوفاكتورچيلر واردى. بتون كوكماره ده ۵ عدد مانوفاكتورا دكانلرى اولنوب، كلسى مسلمانلردى. لىكن شونسى واركه: ايۋان يا كه واسيلى كه كانكورينت بولاسى اورنده ولى يا كه على آغايغه كانكورينت (رفيب) اولمق بزم خلقده عادت اولدقندن بو اش كوكماره ده هم حكم سورمكه درى. يادگار ۋولصتينك كسبى اولده كاستروفلر زاۋودينه ميخ نكمك ايدى. لىكن آنلر برنچه سنه دن بىرو اشارنى طوقتانوب ايتوك كسبينه كرسيدىلر. شونك ايچون اشچيلرنك بعضيلرى كوكماره غه و بعضيلرى قزاقلرده اولان «برادران كازا كوفلر» غه ايتوك اشلا-

ايتلوى نك اصل سببى مسكرلىكى گنه توكل، بلكه آغو بولوب بدن گه كيترگان زيانلر يدر.

مادش اويازنده مسلمانلر.

و آنلرنك اقتصادى حاللى.

«شورا» مجوعه سىنك ۳ نچى نومروسنده ع. سعبدى امضاسيله بوا، تتوش اويازدى مسلمانلرى و آنلرنك اقتصادى حاللى حقنده بر مقاله يازلمش ايدى. بو دفعه بن هم بىلگانم قدر مادش اويازدى مسلمانلرى و آنلرنك كسب و تجارتلرى هم طورمشلىرى حقنده بو مقاله نى يازمقده يم. مادش اويازدى مسلمانلرى قزان خانلغينك حقيقى وارثلرى هم ده قزانغه يقين يرلر اولدقندن حاللى اهميتدن خالى اولمسه كيره ك.

مادش اويازدى: ساتوش، بوكمش، يلوش، چوريل، شيمور باش، آمار، قمازان، بوكه چى، كلاوش، پتروپاۋل، شون، اسان يلغه، آبداي، يادگار، استارى بوميه، نيژنى صون، كراسنى غوركى، كيرمان ناملرنده اون سگز ۋولصندن عبارت اولوب، ساتوش، يلوش، بوكمش، اسان يلغه، يادكار، آبدى ۋولصلرينك خلقلرى كلا مسلمانلر اولوب، قالغا- نلرينكده يارنى يا كه چيركى مسلمان اولنور. خلقى بتونلاى مسلمان اولانلر ندىن اولگى اوچسپينك خلقى عموماً قابليتلى و طرش خلقلر اولوب، ايگن محصولا- تنى اوزارينه بتارلك آلدقلىرى اوستنه: نگوچيلك، آلتونچىلىق، كيز اينك باصوچىلىق كىبى كسبلر ايله اوف، اورنبورغ، پيرم، سامار، طرفلرينه كيدوب، آقچه طوپلاب قايتهلر. بزم اويازده مسلمان اوللرنده غنه دگل بلكه روس يا كه كره ش قريه لرنده كيبى برلن سودا ايدوچيلر پك يش اوچرىدر. رسه

مکده لردر . کازاکوفلر ایسه مالئز ، مادش او - یازلری نئک گرانیتسه سنده اولدقلرندن بایناق کشی که اش ویر مکده وحاضره اشلرینی یکی اصولغه قویمش ایتکچیلر در .

بزم اویاز دنئک فارا کسب برلن شغللمکده اولغانلری : شیهور باش ، فیژنی صون و اولصلری اولوب آندن ماعدالری هر برسی دیب ایتورلک هنرلی و طرش خلقلردر . ایشته بزم اویاز مزده اقتصادی حاللر شویله چیمارگنه اولدقی حالده ترفی و فولتورا جهتندن ایئک آرتدهغی صفه در . اویازده اوچ پرده ، (صانوش ، اسکی باش ، مالی صون قریه لرنده) مدرسه اولنور . لیکن بقون اویازده ترتیب که فویلوب کوچ حال برلن دوام قیلمهده اولغان اصول صوتیه مکتبی یالکیز آلتی دانه گنده در . آکزاده شکر قیلورغه اولگره آلمادق ، بعض بر دانوسچیلر مز ، ملت ودین که بر « خدمت » اولسون دیسهعی ایدوب ، بر سینئک بتونلای اوکازنی آلدرب و برسنی اوکازن آلدرمای غنه ایسپراونیک کیلوب تننو یاصاتوب ، مکتبلرین یابردیلر و بونئک ایله اصول جدیده مکتبنی دورت دانه که فالدر دیلر . عبد القیوم بهمانی . (جولبات)

روسیه ده مسلمان مسئلهسی .

(غ . آلیسف نئک « روسسقایا میصل » ژورنالندهغی مقاله سنندن عینا ترجمه (*))

VIII

تاتار غزته لرینئک آئک نفوذلیسی اولان ، اور - نبورغده چقا طورغان « وقت » غزته سنده کوبدن توگل (۱۹۰۹) اوشبو خبر کورلدی :

(*) غ . آلیسف مقاله سنندن ترجمه ایله بونومورده درج ایتند یگمز نرسه لر نئک کوبسی مسلمانلر نئک اوزلرینه معلوم نرسه لر ایسه ده روس مطبوعاننده بولرغه نی کوز ایله فارالوب محاکمه ایتلووی شایان دقت ایلد بندن عینا ترجمه ایله درج ایتو موافق کورلدی .

— « دیکابرنئک ۱۴ نده اورنبورغ نئک شهر تیاترنه ، قزاندن کیلگان آرنیستلر طرفندن تاتار تلنده تیاتر اوینال چق . تماشاغه قویله چق نرسه لر : ۵ پرده ده « یاش خاتون » ایله « فاین آنا اوبده بولسه اوبنئک آستنی اوستکه کیله » اسملی اویونلر در . اویناوچیلر (تروپیا) اوشبولردن عبارتدر : آرنیستلر : عزه اللینا ، بلغارسقایا ، سلیمانوا ؛ آرنیستلر : مرتازین ، قاریف ، کولالایف ، آخوندف و باشقه لر »

شوشی خبر یانندوق نوبانده گی ایکنچی بر خبرده یازلغان ایدی :

— « ۱۳ دیکابرده با کوده برنچی مسلمان آفشامی یاصالاق ، پروغرامی بوندن عبارتدر : (۱) تاتار تلنده تماشا ، (۲) قرائت ، ده فلا ماتسیه ، موزیقه ، (۳) روس تلنده تماشا ، (۴) ملی و یاوروپا اصولی بیولر . بو آفشامدن حاصل بولغان آفچه « نجات » و « نشر معارف » جمعیتلری فائز سینه بیر یله چکدر . بو آفشام با کولی میلیونیر تاغییف نشبئی ایله یاصالاد بندن بییوکه قاتناشوچیلر نئک فراق ، یا که ملی کیوم کیگان بولولری لازمدر . »

باشقه بر خبرده ده ، کوبدن توگل قزاندن آچلغان مسلمان « شرق » فلوبنک ملی موزیق آفشامی بولوب اوتکانلگی و تاتار آرکیسترینئک ملی کویلرینی فوق العاده اثرلی صورنده اوبنادیغی ، حتی السکان مسلمان سودا گرلری اثرلنوب کوزلرندن یاشلر چقدیغی بیان ایتلگان ایدی .

بونلرغنه توگل ، حتی (اورنبورغ گوبرناسنده) ترویسکی شهرنده ، مسلمانلر نئک آئک زیاده اوز عرف عادتلرندن آیرلمی و دنیاغه اوزلرینه مخصوص بر نقطه دن قاری طورغان اورنلر نده ده تاتار ادبیات آفشامی یاصالوب اوتکان . « استیب » غزته سنه یازلد یغنه کوره ، ترویسکی مسلمانلری بو ادبیات کیچه سیننی یاصارغه یاردم ایتو شویله ، لورسون ، حتی بتون کوچلری ایله قارشو طورغانلر ، بولدر ماسقه طرشقانلر . چونکه آنلر نئک ظننچه بو گناهلی بر اشدر . لیکن شولای بولا طوروبده ، پریکاز چیکلر و حر مسلکلی ،

اسملى بغشوق فزفلى بر پيهسى نشر ايتلدى . بو پيهس ده ۶۰ ياشلىك بر تاتار بايى نىڭ بىك ياش بر قزغە اويىلە نرگە ماتاشووى بىك كولكىلى صورنده تصوير و تنقىد ايدلمشدر . (بو اورنده غ . آلبسىف افندى « پومادا مسئلەسى » اسملى بو پيهس نىڭ مختصرا مندرجهسن بيان ايتە . بز نىڭ اوقوچىلر مزغە اول مندرجه معلوم بولورغە تيوش بولغانلقدن موندە ترجمە ايتماك .)

مسلمانلرنىڭ تعصب و جهالتلرن و خصوصا ملالرنىڭ عوام خلقى نىڭ نادانلىغىدىن استفادە قىلولرن انتقاد ايتكان رسالەلر حاضر فزان دە و با كوده ئلله نى قدر باصیلوب طارالوب طورادر .

تاتارچه پيهسلر يالگىز اوينالارغە توگل ، بلىكە باصیلوب طارالوب طورالر ، تياتر روحغە بر حرکت پيررگە ، ياكى مسئلەلر قوزغاتورغە و حيات اجتما . عيهنى ياكى تارغە مەكن . اساسلى مدنى حركتلرنىڭ هيچ برى كتاب و ادبياتدن باشقە و چودگە چغووى مەكن توگلدر . حاضرگى كونده روسيه مسلمانلرنىڭ اوز تاتار تللرنده ، اوز وطنلرى اچندە يعنى روسيه دە مكلرچه كتابلر باصوب طاراتورغە مقتدر بولولرى بزىلرنىڭ ترقى و تمدنارى ايجون فوق العاده زور خدمت ايتەدر .

بوندىن ۳۳ يللر الوك باكولى حسن بك مليكوف برنچى مرتبه اولهرق تاتار تلىك غزته چغارماقچى بولغاچ روسيه دە تاتارچه حرف طابا آلمانغان ، بونى چيت مەلكىتىدىن ، تركبه دن آلدررغە مجبور بولغان ايدى . قزانده عربچه حرفى بولغان تىپوگرافيه بىك كوب وقتلر ، يالگىز گيمنازيا حضورندهغى بردن بر « آزيا مطبعهسى » بولوب طوردى . بوكارغە مسلمانچه حروفات اونكان عصرنىڭ باشلرنده پتر بورغدىن سينات تىپوگرافيه سندن آلنگان ايدى . روسيه مسلمانلرى اوقى طورغان كتابلر و رسالەلرنىڭ بىك كوبسى كوب وقتلرغە قدر مصر ، استانبول شيكلى چيت مەلكىتلردە باصلغان اثرلر اولوب ، عموم خلق بونلرنى اوقورغە موفق بولا آلەپلر ، بلىكە بونلر بر نوع خواصغە غنە

اچىق فكرلى ، مسلمانلردن عبارت كچكنە بر گروه بونى بولدرغانلر . ادبيات آقشامى بىك يغشى اونكان . زور موفقيت فازانغان . بو ادبيات آقشامنده عبيد . الدين افندى اسمنده بره و بر نطق ايراد ايتوب مسلمانلرنى اتفاق و اتحادگە دعوت ايتكان و :

« يغشى تركك يالگىز الفت و محبت آرقە سنده مەكن بولا ، انسانلرنىڭ بر برسینه الفت و محبتلىرى قاتناشو و كوريشو سايه سنده حاصل بولا ، وحشيلردە حيات اجتماعيه يوق ، شونىڭ ايجون آنلردە الفت و محبت دە يوق ، خلقمزدە مدنى حيات يوق ، بز بر برمز ايله بارى اوراملردە غنە اوچراشوب اوتەمز » ديگان . بو ادبيات آقشامنده مىلى تاتار جروچىلرى مسلمانلرنىڭ آرندە قالغانلقلرينه دائر مؤثر كويلر جولاغانلر و علم معرفت نىڭ لزومن بيان قىلوب مسلمان خلقىنى اويغانورغە ، جانلى معيشت گە اوندە گانلر . تياترنىڭ تهذيب اخلاقغە خدمتى بيان ايتوب مصراعلر اوقوغانلر واڭ آخردە « برنچى تياتر » اسملى مىلى بر اويوننى تماشاغە قويغانلر . بو اويون سىرچىلرنىڭ صولك درجه خوشلرينه كيتكان . انگلتره دە شكسپير وقتنده بولغان شيكلى ، موندە دە خاتون قزلر اويونن ايرلر اويغانغان . كوبدن بيرلى مسلمانچه تياتر اوينالوب كبله طورغان باغچه سراى دە دە خاتون قزلر اويونن ايرلر اوينيدر .

حاضرگى مسلمان حركتنده تدرىجى صورته اوزلرينىڭ مىلى تياترلرينىڭ مخصوص بر اورن طوتا باشلاوى آيروچە شايان دقتدر . بو آنلرنىڭ يىكى اصول معيشت گە ، و اولگى اوزلرينىڭ ابولرنده يابلوب يشاولرينه فاراغانده ، ترقى و تمدن گە دها زباده مساعد بولغان بر يولغە كره باشلاولرن كور . سانه در . بوغنه توگل ، حتى تياتر و ادبيات مسلمانلر آره سنده يكى بر حيات اجتماعيهنى اويغاندره طورغان واسطه بولوب طابولالر . چونكه تياترلرنده پيهسلرنىڭ كوبسى ، تاتارلرنىڭ اسكى نچار معيشتلرنىڭ كولوب ، آنلرنى اعتباردن نوشوررگە سبب بولا . مثلا : كوبدن توگل ، قزانده ياش بر محررنىڭ « پومادا مسئلەسى »

بىر نىمە

پيداغوغيا

ذيل

«مطالعه» بحثى بىر نىمە تىبىھلەر بىرلن بىر ايتاك

بالغامق بولامىن:

بىر نىمە تىبىھ: مطالعه كىتابىن اوفو آشغو بىرلن ياواشلىق آراسىندە، صىف شاگردلارنىڭ ھەمەسى ايشتورلك طاوش بىرلن، جەلەر آراسىندەغى طىنش وپوتاشلىقلارنى رعايە ايتە طورغان بولورغە كىرك . اوفو طبيعتىدىن چىققان كىبى ھىچ تىكلىق وياصانوسىز، معنالارنىڭ تىزلىنى بىرلن ھەر تولى جەلەگە خاص طاوشلار بىرلن رعايە بىرلن بولورغە كىرك . چونكە طبيعى سويلگان و اوقوغان و قىندە ھەر جەلەنىڭ اوزىنە خاص طاوشى باردىر : مىلا بىر كىشىنىڭ سوزىن كوپ سويلەشكەن طاوشى اوزىنە خاص، بىر معنائى بىلدىرىنى صور او (استفهام) طاوشى اوزىنە باشقە، ندا طاوشى يەنە باشقە، مەرحەمەت استە و وامىد ايتو طاوشى يەنە باشقە، قورقتو و قىندىرو، كىشىدىن كولو و مىسقىل ايتو طاوشلار ھەم بىر بىرلنن آيرالار . مىنكور اورنلارنىڭ طاوشلار بىرلنن افرات تىر- بىتسىز اعتدال نىقەسەندەغى رعايە بىرلن اوقومق لازىمىر . افرات تىر بىت ايسە يەنە طبيعىلىقتىن چىقارادىر . مطالعه شول روشقە بولسە، معنالارنى مەجسەم كىبى تىبىھ ايتە بارو بىك گوزل بولادىر . ھىرقلارنى ايتىكەندە مەغارىجى رعايە ايتەم دىب افراتغە صابىشمابىنچە جىكىلگەنە ادا ايتارگە كىرك . بوقسە طىكلا و چىلرغە كولىكى بولودىن فور تولى بولماز .

مطالعه چىقماز بولور شاگرد قىتەلارنى قات قات

اوقورغە كىرك؛ چونكە بىر قىتەنى تىمام بىتشىدروب اوفو

مخصوص كىبى ايدى .

مۇنە دورت بىش بىلرغىنە اۆل روسىيە مىسلمانلارنى كىسا كىدن بىك غىبىر ايتە اوزلار يەنە مطبەھلەر آچارغە كىتابچىلىق و ناشرىيە شىركىتىنى تاسىس ايتارگە باشلا- دىلار . تولى شەھەرلەردە مىسلمان مطبەھلەرنىڭ تىكارماچىلارنى بىك نىق ايتە نرگە طوتىدى . تانارلارنىڭ اوز آنا تىللىرنە مەكلىرچە باسلىغان اىرلارنى ظھور ايتىدى . بو اىرلارنىڭ قىمەت و مىندىرچە لىرى غايت تولى تولى ايدى : بولار آرسەندە اوزلارنى طرفىدىن يازغان ، يا كە باشقە تىللىرىدىن نرچە ايتىلگان رومانلار ، كىكايەلەر ، سىياسى رسالەلەر ، شەھەرلەر ، اول اىرلار يەنە و تىجارەتگە عاىدە كىتابچەلەر ، دىرس كىتابلىرى ، اصول تىلەم و تىر بىھ رەھبەرلىرى ، يا وروپا خلقىنىڭ تارىخى و مەشىتنە دائىر اىرلار بار . بو بىكى ادبىيات كى باشلىقە قزان ايتە با كودە نىشر ايتىلەر ايدى .

بو كىتابلارنىڭ كوپسى بىك اوجوزدىر . شول سىبىلى بولار خلىق آرسەينە كوپ طارالا . مىسلمانلارنىڭ بىك زور پىرسىنتى بولارنى بىك سو بوب اوقوب استىقاده ايتەلەر .

دىرس ، صوئەقى يىللىرىدە كىتابچىلىق اشى مىسلمانلار آرسەندە بىر آز يومشاردى . اولىكى قىزلىق بىر آز كىمەدى . لىكن شونىسى باركە ، كىتاب مىسلمانلار اىچون كىرەكلى بىر ايدەش اورنن طوتىدى . بولدىن صوئە روسىيە مىسلمانلارنى آندىن آيرىلمايە چىقىردى . بو ايسە روسىيە مىسلمانلارنى اىچون ، ھازىرگى يا وروپادە مىستەمىل معناسىلە ، تىرقىيات مەدىيە بىناسىنىڭ نىگىز يەنە صالغان كى بىر نىمە و كى بىر طاش دىر .

شونىسىدە شايبان دىقتىرگە ، مىسلمانلار طرفىدىن نىشر ايتىلگان بورسالەر آرسەندە بىرىسى مۇنىزم فىلسەفىن تىقىق ايتوگە مىصوصدىر . مىسلمانلەر آرسە- سەندە بىر نىمە مرتبە اولەرق بالالارغە مىصوص رسەملى كىتابلەردە كورىنە باشلادى .

اسمی یاد اولنغانده آنڭ کم ایکانلگین وقای زمانه بولغانلغین و اشقه ادبی و معیشی حاللرین و سیرتله رین سویله مک تیوشلیدر. لکن بو ذاتلردن برینڭ ایکنچیسینه آرتوقلغین ایتب بیرمزگه کیرک. بلکه اشنی شاگردلرنڭ اوزلرینه قالدیررغه کیرک؛ چونکه آنلر شولای ایتب اوقوسه لر اوفی اوفی کم کمدن نی جهتن آرتوقلغین نی جهتن کیملگین آیراچقلردر. بونده ایتب بیروده گی فائده اوستینه حسابسز فائده لر حاصل بولادر.

دورتنچی تنبیه: مکتبڭ کتبخانه سنده شاگرد لرنڭ عقل و فکر قوه سین آرتدرا، تجربه دائره لرین کیگایتیه، تخیل قوه لرین ضبط ایته طورغان رومانلر و ادبی قصه و حکایه کتابلری کوب بولورغه تیوشلیدر. بونی بولدرودن مقصود شاگردلرگه بوش وقتلرنده و اوپلرنده اوفور ایچون کتابلر بیرمکدر. بو کتابلرنی صابلاوده بیک اجتهاد برلن دقت ایترگه کیرک. چونکه هر بر قصه و حکایت بالالرنڭ حالینه موافق ایبزدر. شونڭ ایچونده آنده گی کتابلرنڭ مغزا (حصه) سی، قومنڭ اعتقاد و ادبیاتینه ضرر سز، کیدشی برلن شاگردلرنڭ قوه خیالیه سین فوزغاتب حقائق اموردن محروم ایتمی طورغان بولورغه کیرک.

اولگیلرنڭ حکایه لر یازودن غرضی: ادبیات نڭ آورقلری برلن تاریخی فائده لر آرقاسنده یاشلرنڭ فکرلرین آرتدرو و اوسدرو و خلقلرین توزاتودر. حتی حکایه لر یازودن مقصود بربر مثال آرقی بولماغانده آکلاتووی چیتن یاکه برته ممکن توکل بولغان حقیقتلرنی کشیلرگه آکلاتوق دردیملر. شونڭ ایچون بوندی قصه و حکایه لرنی باشلاب یازور اول زمانلرده پادشاهلر سراینده غنه بولغان. لکن صوکران خلق اوزلرینڭ غفلتلی سببلی بو عزیز فائده لرنی اونوتوب بتونلی مقصودن طایغانلرده هیچ بر عقل دائره سینیه صیمی طورغان، اشانومکن بولماغان قصه لر و اکیه تلر یازغانلرده آزغانلر و آذرغانلر. چونکه بوندی قصه لر نوامیس طبیعیه دن

أله نیجه قطعه نی بولور بولماز اوقودن فائده لیرکدر. معلملر شاگردلرنڭ کتاب طونولرنده قارارغه کیرک. شاگردلر کتابنی کوزلرینه بیک یاقن ایتمه سو. نلر هم یخشیراق کوریم دیب کوزلرینده قصاسونلر، بلکه کتابنی کوزلریندن ۲۶ - ۳۰ سانتیمتره (*) قدرلی یراق ایتمسونلر. بو اش، کوزلرگه توشو احتمالی بولغان ضعیفلکدن صافلاو اوستینه کوز قصودن و کتابنی بیک یاقن ایتودن حاصل بولا طورغان کیلشسز کورنشدنده کشینی قورتارادر.

ایکنچی تنبیه: مطالعه کتابندن بعض نشر یاکه شعر بولغان قطعه لرنی کوکلدن حفظ ایندرر ایچون صابلاو حاضرله مک کیرک. بو حفظ، قطعه نی تمام اوقورغه اوگرانوب معناسین یخشی فهله گاج بولورغه تیوشلیدر. حفظ دن صوڭ برکون کوکلدن خطابت طریقچه سویله تور. شولایوق بر کون کوکلدن یازارغده فوشار. بولای ایبو شاگردلرنڭ کوکلین باطرابنا، کیله چکده جیونلرده سویله رگه عادتلندره در. شولایوق فکرلرین کیگایتیه، اوزینڭ نورلی سوز و ترکیبلری برلن بالالرنڭ محفوظات خزینه سین بایونا، شولای ایتب کیله چکده اوزینڭ معیشی و ادبی حاللری حقنده یازارغه ماده و اورنڭ بولب طورادر.

اوچونچی تنبیه: مطالعه کتابی اچنده آناتلینڭ ادبیاتنده خدمتی سبقت ایتمکان ذاتلردن برنیجه سینڭ شعر دن یاکه نثر دن برر مقاله سی بولوق تیوشلیدرکه قطعه (مقاله) سینڭ اوستنده اسمی یازلغان بولور. بو اشدن مقصود ایکی نرسه در: برنیچسی، بالالرده اوزلرینڭ لغتی برلن و ادبیاتلرنده خدمتی سبقت ایتمکان ذاتلرنڭ مشهورلری برلن مافتالو احساسین فوزغاتوق در. ایکنچی مقصود، مذکور ذاتلرنڭ ترجمه حاللرینه و معیشی و ادبی کیدشلیرینه سوزنی سوزوق در. شونڭ ایچونده معلم بونلردن برینڭ

(۱) کتابنی کوزدن نیقتر یراق ایترگه کیرکله حقند، طبییاردن سورارغه کیرک؛ چونکه بعض کشیلر یراقدن کورب یاقندن یخشی کوره یلر، بعضلریده بونڭ کیرسینه در.

بویالغان بولمازغە كبرك؛ چونكه بولای بولو پاكلك
وصعت ایچون ضررلیدر. احمد جان مصطفى.

مکتبلرمزده ملی روح.

۱۵ نچی عدد «شورا» مجموعه سنده محترم
ن. دوماوی افندیڭ مکتبلرمز اوچون بولغان درس
کتابلرمز حقنده بر مقاله سی وار ایدی. مکتبلرمز
و درس کتابلرمزده غی کیچیلک نی کورسه تکان بو مقاله نی
اوقوغاچ - مینم کوبدن اویلاب یورگان وئله قاپچاندن
بیرلی یوره گمنی جراحته گان بر مسئله خاطریمه
کیلوب - قصوریمه ده التفات ایتمیچه شول فکرمنی
مطبوعاتده عرض ایدرگه جسارت ایتدم.

مکتب و مدرسه لرمزده ئله نبقدر کیچیلک
بولسه ده آلازڭ ایڭ زوری و بو کونده بزم اوچون
ایڭ اهمیتلیسی، شبهه یوق، مکتبلرمزده ملی روح
یوقلیدر. حاضرگی بزم ایڭ اصلاح ایدلگان، ایڭ
مکمل ترتیبکه قویولغان مکتبلرمزده ده بالارغه ملی
روح کرته چک بر نرسه اوقئولدی معلوم توگلدیر.
بولایغنه قاراغانده بوڭڭ ئله نبقدر اهمیت یوق کبی
ایسه ده، اما بوندن کیله چک ضرر، صاناب بترگیسز
درجه ده کوبدر.

بو کونده خلقمزنڭ قایسی زمانده ونیندی دنیاده
اید کندن خبرسز، استقبالی اوچون قایغرمی طورغان
روحسز، اوزینڭ اوستنده بوکون بولماسه ایرته گه
جنازه سن اوقورغه حاضرله نوچیلر اولدی حالده آثار
التفات ایتمیچه همانده اوچ بارماق ایله طوز قابو،
چالبار بالاغن مارایتو حقنده منظره قیلو درجه سنده
آکسسز ایدکن آرتق یازوب طورورغه ده حاجت
یوق. مونه بو، اویلاغان کشینڭ کوکلینه زور بر
فورقو صالا طورغان، کوز آلدینه ئله نیندی قاپ
قارا لوجه لر، قارانی منظره لر کیتره طورغان حاللر؛
بو درجه رذالت و انقراضغه بارونڭ، یوز توبه ن
کیتونڭ سببن سز نی دیب اویلیسز؟
الته هر کم اوزی بر نوسلی اویلی طورغاندر،

طش بولغانغه کشینڭ عقلین و فکرین و تخیلین
بتونلی بوزادر. شونڭ ایچونده بزم بوبابده اصل
مقصودنی ایسن چقارمیغنه قصه و حکایه لرنی خرافا-
ندن آیروب نوامیس طبیعه دائره سنده بولغانلرین
غنه صایلازغه کبرک.

بونڭ ایچون صایلانغان کتابلرنڭ سوزلری
تلگه کونککان، عباره سی چیکل، مقصودنی تیز
آکلاتوچی، موضوعی ادبی، نتیجه سی کتابنی وضعدن
مقصود بولغان حکمت که مطابق بولرغه تیوشلیدر.
معلم بو کتابلردن برنی بیباکولوب موضوعینه
شاگردنی ترغیب ایتکچ مطالعه سینه امر ایتب
بیرر. بر کتابنی بیرگچ شاگرد آنی مطالعه ایتب
موضوعین تمام آکلازلق چه آنی آلماشدرمازغه
کبرک. شونڭ ایچونده معلم مطالعه غه بیرگان کتابنڭ
موضوعی حقنده سؤالدر یا صاشدر. فایچان آکلا-
غانلقلرین بلسه آلماشدر، بولماسه ایکنچی کتابنی
بیرمز، حتی بیک کوب آکلاب اوقی طورغانلرینه ده
یش یش کتابنی آلماشدرماز، یوقسه حکایت اوقو
رغبتی آرطب عشق درجه سینه ایرشدره بوتان
موضوعلرنی مطالعه ایتودن محروم قالورلر.

پیشنچی تنبیه: مطالعه کتابلری باشقه درس
کتابلری کبی کاغدلری پاك ماده دن یالطراوقسز
شما یوزلی، بر بیت نڭ حرفلری ایکنچی بیت دن
کورنمزلک قالن بولب، کورنش ماطور و قوللانورغه
اوکابلی قولده بولورغه کبرک. حرفلرینڭ اوزنلقی
اوچ میلیمیتره قدرلی بولوب ایری بولورغه کبرک
(بوبابده طبیبلرنڭ رأین آلورغه تیوش). شاگردلر
اوقوغانده بریولنی قایتا قایتا اوقومازلق یول آرالر
یراق بواب یوللری اوزن بولمازغه کبرک. یولنڭ
اوزونلغنده ۸۰ - ۹۰ میلیمیتره قدری بولمق مناسب
کورلدر.

بالالرقولنه یوری طورغان کتابلرنڭ بارچه سی
بیک ماطور ایتب تیری یا که فاطرغا یا که کلیونکا
بران توبلنگان بولورغه تیوشلیدر. دخی کتابنڭ
طشی اوکا طورغان یا که آغولی بویاولر برلن

بيك غيرتله نوب سويله شه، جيگوب فالولرون متفا -
خرانه سويلي . . . موني سويله وچينگ بر سياسي
ياکه بر حکومت مأموري اولماينچه، ابتدائي
مکتبنيگنه بترگان روس بالاسي ايدکن خاطرکه آلساق
آنک بو سوزلري تريبه، فقط تريبه سايه سنده گنه
ايدیگی ظاهر بولور.

ايشته بو حاللردن بزده آز چوق عبرتله نوب
مکتبلرمزده ملي تاريخ و ملي تلگه الحاصل ملي
درسگره اهميت بيرساك، بلکه بزده ده اوز ملتنيگنه
حالن آکلاوچی کشيلر كوب جيتشور ایدی.
ع. د. م.

مکتبلرمز.

مکتبلرمزني اصلاحه دائر مقالهر ملي جريده
و مجله لرمزنگ دگل هر نومره سنده، حتی بر نومره سنده
بر قاچ دفعه لر ذکر اولنور. وانعاده مکتبلرمز شول
طرزده بارغانده ملتزم ايچون ترقی کوتمک، شول
مکتبلرمزدن چقمش بکتلمزدن ملت ايچون فائده لی
خدمتله امید ايتمک بورنفي مدرسه لرده گی پش قدمدن
دوما منبرنه منب خطبه و ريج سويامکنی کوتمکن
باشقه فرق کورلماز.

ملتزمزنگ ترقیسی ايچون اجتهاد ايتمک افراد
ملتننگ ائک بيوک فريضة لرندن اولسه کرک. ملتنگ
قيامی ده شول تقدیرده گنه اوله چق. عکس حالده انقراض
ملتدن باشقه ثمره اولماز. شول قدر وار: ملتنگ فائده لی
طرزده، ملتنگ ملت بولوب بقاسی ايچون مطلوب
بولغان روشده ترقیسی مطلوبدر. بوندی ترقی، دين
ايله برکه بارغانده غنه دين ايله باغلانمش اولغانده غنه
حاصل اوله چقدر. عکس حالده بزم ترقیمزنگ عین
انقراض اولمقنده شه به اولنماز. اويله ايسه معتبر
«شورا» مجله سينگ ۱۵ نچی نومره سنده «مکتبلر»
عنوانلی مقاله ده بر قدر حقسزلك کورله در. صاحب
مقاله معلم دوماوی افندی مکتبلرمزنگ روحسزراغندن
شکایت ايدر و بو روحسزلكنی بزم مکتبلرده ایمان

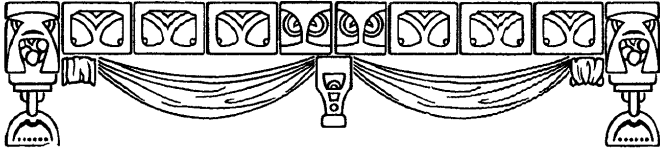
اما مينم ظن عاجزانه مه کوره بوکار سبب مطلق
خلقده ملی روح بولغيدر.

بر کونده بزم خلقمزده بر روح، آزماز اويلا -
نورغه مجبور ايتکان بر نرسه بولسه، اولده - ثلله
نیندی خرافات بلهن آغولانغان بالغش بر دینی حس
و خرافاتقه اشانودن عبارتدر. سین آکار نیندیگنه
مسئله حقنده سويله مه، نیندیگنه بر اش حقنده دفتن
جلب ايدرکه طرشما، اول آکار مطلقا شول کوز
بلهن فارار و شول نقطه نظرده اوزينگ بالغش
حکمن يورتور. بز نيقدر آرته قالدق، نيچک ايزله -
مز ديب بر اول کشيسينه مليت نقطه نظرندن بر
سوز سويلرگه کرشساك، «العهد لله، مسجد سالوردن
عبادت فيلودن طيفغان کشی يوق ئلی» ديگان «دینی»
جوابنی آلوکده شبهه ايمه. استقباليمز حقنده سوز
آچقان بولوب «استقباليمز فارانفي فلان توگن»
ديساك تاغی «الله تعالی حق بولغان دين کيله چکده
اوزی صاقلار ئلی» ديگان سوزنی ايشتورسك.
ايشته بو مثاللر بارسيده خلقنگ هر اشنی دين نقطه
نظرده نغنه فايغرتو، ملت و مليت حقنه هيچ اويلا نماون
آچق اثبات اينه. بو دینی حسلرده آکار مکتب و آنا
تريبه سی بلهن بيرلگان حسلر ايدکنده شبهه يوق.
اگر شولوق تريبه لر بلهن بالالر کوکلینه بر آز
مليت حسیده بيرلگان بولسه اول بالالر کوبدن اوز
ملترينگ حالن فايغرتورلر، آنک درجه سن بلگاچ
مجبورانه اشکه طونتورلر ایدی.

بر وقت پر بخودسکی اشقولانغنه تمام فيلغان،
۱۲-۱۳ ياشلی بر روس مالايي ننگ روسلر بلهن تاتارلر
آراسنده بولوب اوتکان واقعه لرني سويله گاچ - سز
بزی بيك فرق ايمه کچی بولغانسزده بز سزنگ بور -
نوگزه چيرتوب کيتدک - ديب قزارتقنن ئولگانده ده
اونوماسم يوق. اول بالا ئلی ياش بولسه ده آکار
بيک ياخشى مليت حسی بيرلگان، اوزلرينگ
دشمانلری کملر ايدیگی و آلارنی نيچک چيکدکلی
اويره تلگان، اوزينگ بيک بهادر و جيکه طورغان
ملنکه منسوب ايدکیده بلدرلگان. اول شوکار کوره

ده بته چك، تامين حيات، بقا ملت ده ميدان آله چق .
ايشته بزم بيلك كمز و آكلاد فمز شول قدر .

امام وه مدرس مابر آخوند زاده اورمانچييف .
طاهبوف «پشلى» .

مراسله و محابره

سعید پاصادی - « ولا رطب ولا يابس الا فى
كتاب مبین » (انعام ۵۸) آیت شریفه سنده همه شی
حقنده قرآن شریفه معلومات اولدیغی آكلاشلور .
صوگ و قتلرده حادث اولان ایلکتریق، هوا کویمه لری
و بخار ماشینه لری کبی شیلرگه دائر معلوماتلرده
وارمیدر ؟ ع . جعفر .

« شورا » :- قرآن شریف، دینی و روحانی
بر کتاب اولوب انسانلرنک کوکللرینی و اخلاقلرینی
تصفیه و نهذیب ایتمک طریقلرینی تعلیم قیلور .
شونک ایچون بو کتابینی تاریخ و جغرافیا، هیئت
واتنوغرافیا و غیر بو کبی فنی اثرلر صفلرینه قویمق
مناسب دگلدنر . مع ما فیه علم و قدرتی چیکسز اولان
حق سبحانه و تعالی کلامی اولدیغندن دینی و اخلاقی
فرمانلر آراسنده و یا که عبارت اسلوبلری ایله هر
تورلی معارف دنیاوییه گه اشارت و رمزلر وارلغنی
اثبات ایدوچیلرگه انکار قیاورغه وجه بوق . بی خبر
وادرا کسز آدمنگ فکر و ظنلری با خبر آدملر
خلافینه دلیل اولماز . آیت کریمه ده اولان « کتاب
مبین » قرآن حقنده نص دگل، آندن باشقه بر
کتاب اراد ایدلمگی ده ممکن . احتمال که بو زمان
فلاسفه سی تعبیر ایتمکده اولان « طبیعت کنایی » مراد
اولور . هر حالده قرآنده علوم اولین و آخرین ،
معارف اخرویه و دنیاوییه وارلغی دعواسی یا کبی بر
دعوی دگلدنر . کچن عالملردن بری : « دوه منک

عقائد درساری کرکن طش اوفتودن کورر . مقاله
سند دیبور : « ضروریات دینیه درساری اهمیتلی،
لکن آنلرنی توتاشدن اوقتوب تورماینچه هفته ده بر
قاچ ساعتلرده گنه اوقتوب ده بلدررگه ممکندر، مکتبلر
مزده برده روح بولماون کوب و قتمزنی علم حاللر
تجویدلر ایله اوزدره مزدن کورم . مبین برنچی ،
ایکنچی صنفلرده علم حالدن و ایمان درسارندن بر
نرسه ده کرماسون ، بلکه اوچونچی دورتنچی صنفده
قصقه غنه شفاهی معلومات ایله بو قسم تمام ایدلسون
دیم » . بو مقاله ده ملت ایچون مقصد بولغان ترقیگه
خلاف بولغان رانجه کیلب تور، مکتبلر مزده ایمان
عقائد درساری معلم جنابلری دیدکنچه مکتبلر مزنی
روحسز ایدر درجه ده اولمانی شویله طورسون لازم
درجه سیده بیله بو قدر . برنچی ایکنچی صنفلرده ایمان
عقائد درساری اصلا کرتلماسه اول سنه لرده بالالار مز
ملتنک قایو صنفده داخل اوله چق ؟ اقتضاء زمان ایله
اوچونچی دورتنچی صنفلرده اوفتوق میسر اولماسه
(کوب وقتده طوغری کیله) اول وقتده بزم مکتب
بمشی ملت ایچون نیندی، یمش اوله چق ؟ ایمان
و اسلامدن معلوماتی اولمغاچ ملتمزنی نیچک ایدوب
حمایه ایده چک ؟ ایشته شول قدرنی گنه فکرگه آلنسه
ایمان عقائدلر مزنی دگل سطحی بلکه واضح ادله سی
ایله بالانک کوکلنه اورنلاشدرمق ضرور اولسه کرک
ظنده مز .

مکتبلر مزده روحسزک اولسه ، ایمان عقائد
درسارلرنک کوبلگندن اولماینچه باشقه جهتدندر .
آنکچون بزم علم اشیا درسارمز حساب ، جغرافیه ،
تعلیم کتابت الحاصل هر بر اسباب معنویه مز ناقصدر .
البته بونلرنی تکمیل ایتمگه سعی قیلیمق اسبابنه کرشمک،
ضروردر ، علم دنیاوییدن تامين معاش ، بقا حیات
ایچون لابد منه بولغان فنون حاضرده دن خبردار اولوق،
مکتبلر مزده اوفتوق و جیبه عبودیت اولمقنده شبهه اولنماز .
« وابتغ فیما اتاک الله الدار الاخرة ولا تنس نصیبک
من الدنيا واحسن کما احسن الله الیک » ایشته شوشی
اسباب معنویه مز تکمیل ایدلسه مکتبلر مزدن روحسزک

اوپا - بنم توبانده گی استفسارمه «شورا» ده
جواب بیرساگز ایدی :

۱) روسچده مستعمل «غورنی اینژینیر»
(Горный инженер) کلمه سنده گی غورنی لفظن بزم
جریک لار طاومعناسنک استعمال قیلوب «طاو اینژینیری»
کبی تعبیرلر قوللانالر. «وقت» هم «شورا» ده نیچه
کره شوندی تعبیرگه تصادف ایتدک. بوتورلی تعبیر
طاو معناسنده اولان: «غورا - Гора» ماده سندن
آلنغان ظن غه مبنی بولسه کیراک. بنم ظنه کوره
معدنلرنی بومشارتور یا که آریتور اوچون فزدیروله
تورغان اوچاق معناسنده اولان «غورن - Горн»
ماده سندن آلنوی مناسب ایدی. بناء علیه «غورنی
اینژینیر» اورننه «طاو لار اینژینیری» دیمای بلکه
«معدن اوچاقلری اینژینیری» یا که تابلسه شوکا
مناسب بر فسقه راق عبارت ایله تعبیر ایدلورگه
دیله بله من. قایو ماده دن آلدنی و نیچک تعبیر مناسب
ایدکی ایضاح قیلنسه ایدی.

۲) «انجیل برنابه» دیله برانجیل یوروتهلر.
عربیچه ترجمه سی «المنار» صاحبی طرفندن نشر
ایدلمش. بو انجیل قرآن نك خبر بیردکی انجیل گه
موافق کورونه. لکن میسیونیرلر بو انجیل نی:
«منافق یهودلر طرفندن تلبیس اوچون اختلاف
ایدلمش و حاضرگی انا جیل اربعه نك کوب یری
برینه بری مطابق اولمادقندن بر تنقید و محاکمه
مجلسی و حاضرگی علوم و معارف گه تطبیق اوچون
مذاکره مجلسی آوروپا ضیالی لری طرفندن، تصور
قیلمنقه در. شوشندای دین جهندن بحرانی وقتک
هم بولا فالسه شو مفروض «صابور» ده تقدیم
قصدی ایله دشمنلر طرفندن تألیف ایدلمشدر.
اصل نسخه سی قایو تله ایدکی ده معلوم شوگل
هم برنابه اسمنده برار حواریده بلنهای «دیله
ایکان. بو نوع شبهه لری «برنابه» انجیلن ترجمه
ایتوچی هم مقدمه سنده بر آز بیان ایدوب جواب
بیرگان. هم کوبدن شوگل تیمر یولده «یکاتیرینبورغ»
ده نشر انجیل جمعیتی طرفندن چغارلغان برکیمسه

طشاوی یوغالور اولسه فرآندن نابارم «دیپور
اوامش. هندسه، تاریخ، جغرافیا و باشقه دنیاوی
فنلرگه اشارتلی اولمش آیتلرنی بر برگه جمع
ایدوچی مؤلفلر واردر. محبی الدین ابن عربی:
«المهید من یجد فی القرآن کل ما یرید. لان الله
تعالی یقول ما فرطنا فی الکتاب من شیء. فقد حوی
علی جمیع المعارف و احاط بما فی العلم الالهی من
الموافق و ان لم تتناهی فقد احاط علما بها» دیپور
(الفتوحات). ابن عربی بوکونده سلامت اولسه
ایدی احتمال که هوا کویمه لری و بخار ماشینه لرینه
اشارت ایتمش آیتلرنی ده کویسترر ایدی. و مع
ذالك ابن عربیلرنی کوله گه آستنده فالدر اچق آدملرنی
دنیاغه کتورمک الله تعالی گه مشکل دگلدر (ولتعلن
نبأه بعد حين).

ویرخورال - بزنگ بو طرف ملالری بوکونلرده
ابن تیمیه ایله مشغوللردر. ابن تیمیه حقنده: «بو
آدم رسول الله قبرینه زیارت ایچون وارمقدن،
آندن شفاعت صورمقدن منع قیلدر، اولیالرنک قبر
لرینه واروب استمداد قیلمقنی شرک دیهدر. ابن
تیمیه نی مدح قیلوچیلر اهل سنت و الجماعت مذهبندن
خارجلدر» دیله دعوی قیللر. «انسانلر طوالر،
طوالر، اولهلر» دیگان تاریخ عمومی کبی بزلرده
طوغانمز، آشیمز و ایچامز، قهز مجلسلرنده قزو، قزو
بختلر قیلشه مز، فلسفه صانامز، کرشمگان نرسه مز
یوق، بیلگان نرسه مز آز. شوونک ایچون ابن
تیمیه نك عقیده سی حقنده بزگنه یول اولسه ده «شورا»
ده یازمقکنزی اوتنه ایدک.

عمر صادق. «آخون قریه سی».

«شورا»: - ابن تیمیه حقنده معلومات آلور
ایچون بزگنه سطر دگل بلکه بر قاچ ستون ده
کفایت ایتماز. بونک ترجمه حالی حقنده اوزون
بر رساله ترتیب ایدلنوب مذکور بختلر شول رساله
ده بیان قیلندی. مطبوعات دنیا سینه چبقدیغندن
صوگ شاید آلوب اوفورسز.

نك آراسنده نه فرق وار؟ ۲) عبدالله اسملى صحابه
ايكپوز قدر اولديقى حالده اوقيانوس ايسه نيچون
بونلرنى « يوز يكرمى » اولمق اوزره كوسترمشدر؟
۳) عبدالله بن مسعودنى حنيفلر « عبادله » دن سانا-
دقلرى حالده قاموس صاحى نيچون: « عبدالله بن
مسعود عبادله دن دگل » دييور؟ ۴) حديث يازمقنك
درستلگنى بيلدرمكه و ابو هريره طرفندن مروى
اولان حديث: « اكتبوا لابي شاه » اولديقى حالده
۱۹ نچى بيتده بو حديث: « اكتبوا لابي فلان »
عباره سيله قيد اولنمش. بويله صورتده اسم ظاهر
يرينه كنايه قوللانمقده حديثگه خلل كلمازمى؟
۵) ابوشاه صحيحين ده مذكور اولديقى حالده بونك
ترجمه حالى مفصل يازلمق لازم ايدى، حالبوكه بزلر
بونك ترجمه حالىنى هنوز كوره آلمادق.

معلم حاجى احمد بن حسين العبيدى .

« شورا »: - عبادله حقنده اولان اوقيانوس
سوزى « تاج العروس » عبارتتى ترجمه ايتمكدن
عبارتدر. شوك اورننى يازديغمز وقت « تاج العروس »
غه مراجعت ايتمش ايدك، ليكن بونك: « العبادله
جمع عبدالله على النحت لانه اخذ من المضاف وبعض
المضاف اليه لانه جمع لعبدل كما توهمه بعضهم » ديديكندن
مرادى نه ايديكن آكلامادق، شونك ايچون اوز
مزگه آكلانمش اولان عبدل جمعسى ايديكن اختيار
ايتدك. بو سوز لغت عالمرندن اولان مطريزى
(۶۱۰ ده وفات) دن منقولدر. ۲) الاصابه ده عبدالله
اسمنده ۵۳۹ عدد صحابه سانالمشدر. فقط بونلر آرا-
سندن حديث روايت ايدنلر اسد الغابه ده مذكور
اولدقچه ۲۲۰ عدددر. اوقيانوس نسخه سندن سهو
اوله رق « ايكي » كامهسى توشوب قالمش ده عبارت:
« يوز يكرمى » اولوب چيقمشدر. ۳) قاموس صاحى عبدالله
بن مسعودنى عبادله دن ساناماديقى حنفى اولماديقى
ايچوندر. ۴) حديثنى: « اكتبوا لابي فلان » صورتك
يازوچى بزدگل، بلكه بخارى شويله روايت ايتمشدر.
بونده ضرر يوق. امام ترمذى « ابوشاه » عبارتتى
ايله نقل ايتمش ايسه ده بزد بخارى روايتنى يازدق.

پويزده توغرى كيلوب « بر نابه انجيلى بارمى؟ »
ديه موردقمده يوق ديدى. ايكنچى بر روس:
بر نابه ديگان كمسه نك ده انجيلى بارمى؟ ديدى.
باياغى وكيل: « آرووپاده يكاراق چقغان بر نابه
انجيلى ديه بر انجيل يوروتلر. ليكن « بر نابه » نك
كم ايدكى معلوم توگل » ديدى. ايهدى « شورا »
اداره سندن اوتنه من: بر نابه حقنده تاريخى معلومات
بارمى، آنك انجيلى اصل قايو تلدده بولغان؟ اولده
نيچك برده شهرت تابماغان، حاضرگنه طابقان؟
دورت انجيل بر برينه هم كوب يرى عقل غه مخالف
بولسه ده استعمالده بولوب هم شهرت تابديقى
حالده بو عقل غه موافق بر نابه انجيلى نيچك بلنمى
قالغان؟ نيچك تاريخ كتابلرنده بيان قيلنماغان؟ يوقسه
حاضرگى علم و معارف زماننده ضيائلر آراسينه
شبهه كروب اناجيل اربعه دن يرافلاشورلى احتمال
يوزندن متدينلر طرفندن ياشلرنى نصرانيتده صافلاو
قصدى ايله چغارلغانمى؟ امام محمد صابره الحسنى .

« شورا »: - معدنلرنك كوبراك الوشى تاولر
دن و تاو آرالرندين تابليدىقى مناسبت ايله اينزوينير
لرى « تاو اينزوينيرى » ديه آتالمش اولسه كرك.
بوندىن باشقه آلماز، ناپاس كى فيمتلى تاشلر
تابوله طورغان اورنلرده اوشنداق آلتون، نيفت،
توز كى معدنلر چيقا طورغان يرارده اوچاق
(Горнь) يوقدر. « غورنى اينزوينير » سوزى اكرده
اوچاق معناسنده اولان Горнь دن آلمش اولسه
ايدى آنك صفتى Горный دگل بلكه Горновой رسمنه
اولور ايدى. بر نابه انجيلى حقنده ايكنچى بر فرصت
وقتده يازسه ق كرك.

طرويسكى - « كتب سته » رساله سنده اوشبو
اورنلرده شبهه لرمز وار: ۱) ۱۵ نچى بيت حاشيه سنه
« عبادله » نك « عبدل » جمعسى ايديكى بيان
ايدلمش. اوقيانوس صاحى ايسه بونى انكار قيلوب:
« عبادله عبدل جمعسى دگل بلكه عبدالله لفظينك
معناى جمعندن منحوت و متصرف » ديمشدر. بونلر

اجنبی ایڈیکینی بلور ایڈیلر .
 (۲) بو کونگہ قدر مطبوعاتکے کرمہی، کوملوب
 تورغان اوز لغتلمزنی ہم الفبا ترتیبی اوزرنده کورسه تو
 کرک ایڈی . بونگ، بوکونگ لغت جبوب ماتاشوچیلرغہ
 آزدہ بولسه یارده می تیر ایڈی .

(۳) چیت سوز یازدن فاجوب مقاله ایہسی
 اوز یانندن، بر اگفای (مناسبت) ایله، یاسادیفی
 یاگی لغتلمزنی ہم باصوب فویو کرک ایڈی . یاقن
 زمانده فورلورغہ تیوش بولغان « لغت یاساوچیلر
 دیرنه گی » اوچون بر نمونہ بولوب تورور ایڈی .
 (۴) ترجیح قامسیہ سینگ مذاکرہ سن ہم فرارن،
 کمنگ مقالہسی، نہ وجہدن آرتق تابلوب، برنجی
 یلغی شورانگ کمگہ تیدیکینی ہم بو اورغہ یازوب
 قالدرو کرک ایڈی . بو، آلداغی علم ایله شغللہ نو-
 چیلرگہ اوستدہ رک کورنوب فرق بولوب تورور
 ایڈی . چونکہ بو مجموعہ دنیادہ تورک بالالری
 یاشادقچہ فوللرندن نوشیہ چکدر .

بو مجموعہنی تیزک ایله چاروغہ آشغوب بولسه
 کرک، انتقاد بولمی آز بولوبدی . مقالہ لرننگ باریدہ
 انتقاد سوزگچندن اونسلر قلم نوتقان جگتارگہ کوب
 اولگی حاصل بولور ایڈی .

انتقاد فلوچیلرننگ اوز سوزلرینده انتقاد کرک
 بولغان اورنلر بار : عبدالحی دینہ محمدی - امید،
 تهن، رت، بوران، ساژین، پود، خواجہ، قاراول
 - سوزلرنی تورکچہ اولماسلر کرک دیمشدر . تورکچہ دن
 مرادی عثمانلیلر بولسه سوز یوق . اما عمومی تورکی
 نلی مراد بولسه دیہ من : سوزلر اوزمزننگ حلال مالزدر .
 امید - سوزی یاگلش یازلوب یوردیکندن

اجنبی سانالادر . اصلده اومق مصدرندن اسم
 مصدردر . درستی اومت صورتندہ یازلو تیوشدر .

رت - سوزی اصلده ایرہ مک مصدرندن اسم
 مصدردر . ترمک معناسندہ . درستدہ ایرت یازلو
 کرک ایڈی . روسلر ئلله قای زمانلردہ بونی اوز
 ماللری یاسامشدر .

بوران - بورامق مصدرندن صفت مشبہ در .

(۵) ابوشاہ صحیحین دہ یوقدر . مشهور صحابہ لردن
 اولمادیفی سبیلی ترجمہسی مفصل ذکر ایلمامشدر .
 مع مافیہ تراجم اصحاب کتابلرنده اسمی مذکوردر .
 (الاستیعاب ج ۲ ص ۷۱۷، اسد الغابہ ج ۵ ص
 ۲۳۴ . الاصابہ ج ۷ ص ۹۷) .

نفرین

دیواری کالیندار - کیلچک ۱۹۱۱ نچی ییل
 ایچون « کریموف، حسینوف » شرکتی طرفندن نشر
 ایلمش دیواری کالیندار باصلوب چیقدی . یخشی
 کاغد و گوزل حرفلر ایله، حکومت بایراملری ایله
 اسلام بایراملری قزل بویالور ایله اشلانمش . بو
 کالیندار، اوشبو کونگہ قدر چیقارلوب کلمش کالیندار
 لرننگ اگ گوزل و اگ نفیسلرندندر . هر کاغدننگ
 آرقا طرفندہ فائده لی معلومات یازلمشدر .

قواعد صرف العرب - مشترک الفبا . ایمان
 بیتلری . اوشبو اوچ اثرنی استرخان یاننگ « چاپو-
 رین » فریہ سندہ امام حامدالله افندی ترتیب اینمش
 و قران شہرندہ « مطبعہ کریمہ » دہ طبع ایتمشدر .
 نہ شیدن بحث ایندیکلری اسملرندن آگلاشلور .
 قوت ہم روح - ذاکر القادری افندی طرفندن
 ترتیب ایلمش بو اثر، مندرجہ جہنچہ اگ اہمیتلی
 شیلردن اولدیغی جہندن آلوب اوقومقلرینی شاگرد
 لرگہ توصیه فیلمقده مز . حق ۱۵ تین اولوب هر بر
 مشهور کتابچیلردہ اولور .

تل یاریشی - (*) شورانگ « تل یاریشی »
 مجموعہ سن بو کونلردہ قولہ نوشروب مطالعہ قلدیم . مینم
 فسقا اویبچہ، شودورت مادہ آباغینہ یازلمای قالوبدی :
 (۱) مقالہ لرننگ اچندہ اولان اجنبی سوزلرنی
 الفبا ترتیبی اوزرنده کورسه تو کرک ایڈی . بونگ ایله،
 مقالہ یازوچیلردہ ہم مطالعہ فیلوچیلردہ قایسی سوزلر
 (۲) بو انتقاد چیتدن یازلمشدر . « شورا » .

متناك عسكرى و ملكى مأمورلىرى (آول، آول)
ادانلىرى توناشترلوب ياسالماشدر . بو قىيلدن :
ياساول . آراول . چاپاول . چىكداول . توراول .
چورتاول . چاقداول . چوراول . توقتاول . توسقاول .
قايداول . بوكهول . سورگهول . و باشقه چيكسز
شوندای سوزلر و بك مهم معنالىلرى كويدر .

ص . القور ماشى - گىزلى ، كشى ، شاد سوز
لرى توركچه بولماسه لر كرك ديهدر .

گىز - سوزى توركچهده ظرف زمان ، ظرف
مكان هم حال فعل بواوب يوريدر . توش گىزنده ،
كون باتقان گىزده ، هر گىز سوزلرنده گىسى ظرف
زمان اوچوندر . كىزمك ، كىزله مك مصدرلرى ظرف
مكان اوچون بولغانندن آلمشدر . كىزه نمك فعلى حال
فعل اوچون بولغانندن آلمشدر . اشته كىزلى سوزى
شو ندىن آلتوب ياشرن مستور معناسنده قوللانلار .

كشى ، شاد - سوزلرينك توركچه بولماون
اثبات اوچون دليل كركدر . على العميا - توگل ديگن
بله ن توگلك لازمى ؟ بره و چغوب كشى ، شاد
سوزلرى توركچه توگللر ديسه ، تاغى بره و چغوب
آياق قول سوزلر بىك توركچه توگل ديور . بويلچه بارلق
سوزمزدن آيراوب فالورمز . روسلر اصلا و قطعا
اوزلرنكى بولماغان بلكه توركچه اولان كوب سوزلرنى
اوزلرينه مال ايتمشلر . يوغار يده مذكور فاراولدن
Карауль, караулить, караульный, караульщикъ

سوزلرن چغار مشلر .

معلم حاجى معين بن شكر الله - بازار ، تيز -
سوزلرى توركچه بولماسه لر كرك ديور . اما نه
اوچون ؟ - دليلن يازمامشدر . توركچهده باز مق ،
باز نمق ، باز نامق ، باز نالق ، باز نالق قلمق كىبى
سوزلر باردر . «باز» ماده سينه «آر» توناشترلوب
بازار بولادر . معناسينك هم اگئايى كىلدر . اولكه ن
ياز و چيلرمزدنده برى مونى اوز تلمزدن چغارو
باغن قوتله ب سويله مش ايدى . (وقت ۳ نومر) .

بز شولاي توشندك . معام حسن على .

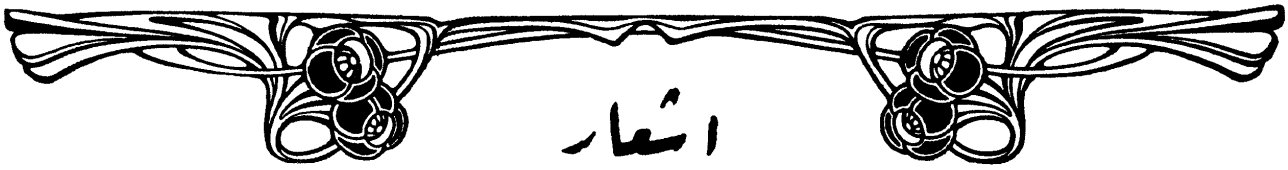
بورامق اصلده آغاچلرنى آرنلى تورقلى قابوب
اويكدر . برى آرى ، برى بىرى كيلوب يادويى
اوچون - فار بوراي - ديورلر . سوكره فار ياوغان
ساعتلره بوران ديولمشدر .

ساژين - چاچ اين دن بوزلمشدر . چاچق
سوزى توركلرده بك ايسكى زمانده باردر .

توركيلرنك نيچه تورلى نويلىرى نيچه تورلى
چاچولردن صوك تارفايدر . قول ايله چاچقان
نرسه طبيعى ۳-۴ آر شيندن يرافقه بارمايدر .
شوندای مساحه گه توركيلر - چاچ اين - ديه آت
قويمشلر . كبله كبله صوكقى چ ج گه آلمشدر .
روسلر بو سوزى اوزلرينه آلدلرنده تلمرنده
ج يوقلقدن Ж تاوشى ايله قبول ايتمشلر . بزده شو
حالنده بوتونله ي اولرغه تاشلامشوز .

پود - توركيلر آوزنده بوت ديولور . قالن -
فسقا - و - ايله . بوت بر معين مقدار آورلقه
قويلمشدر . توركيلرده بيك ايسكى زماندن فالغان برمقال
بار : «بورالقى نى بوتلاما ، - بوتى تولىسا كيتهر اول ؛
كىتكه ندهده جاي كيتمه س - بر شو ملقنى ايتهر اول» .
بورالقى - бродяга معناسنده در . شوندای
يوروجى نى كوب صيلاب آورلاتما ، آورايورده
يعنى سيمورده بر زبان باصاب كيتهر - ديمكدر .
خواجه - اصلده و درستلكده - فوجادر .
ق خ غه آلتوب ، نه اوچوندر برالق آرتدرلوب ،
نه اوچوندر آياغينه «ه» توناشترلوب خواجه صورتنده
خطاء فاحش صورتنده يازلادر (!!)

توركيلرده فوجامق ، فوجا كدامق ، فوجالامق
فعللرى باردر . شولردن آلتوب اسم ذات فوجا
بولادر . اصل وضعنه سياست ايه سينه قويلهش اولوب
بو كون بيك كوب تورلى معنالرغه يورگزمشدر .
قاراول - بو سوز توركيلرده بيك ايسكى
زمانلرده محافظ عسكركه آت بولمشدر . كىل كىل
تورلى معناله آلمشدر . فارامق مصدرينه (آول)
ادانى كيلترلوب بر (آ) حنى فلتوب قاراول
ياسالماشدر . بورنقى توركى حكومتلر زمانده حكو-

« شاعرگه » خطابی ایله شعر یازوچی غه : هوشح (*) .

سوز بلن دنیاغه شاشو بر صالحی *
 عمری آز فالدی ، دیگان ملتنی بز *
 بر یوزی بلسون نانارنک بارلغن *
 دنیاغه اورنناک بولورلق اش یاصیق *
 سین شکر صال ، سوزگه مین آچی دوا *
 واتولوب بتکان ، قریلقان تلنیده *
 نیچه یللیر « هر بوزوقلقرغه باش » *
 چن کوکل برلن آلارنی بز کوریک *
 هر کنشی بلسون « . . . شاعرسون » *
 لکن اییدهش ، سکا سوزم شولغنه *
 هر کسیده شونده چرلرنی اوقور *
 یاز قارنداش اویغانیق ملتنی تیز ، *

اوکغه صولغه باقمیچه آلفه باریق *
 ترگزیک دنیاغه فالسون اسمز *
 بو زمانده آکا دولت یارلغن *
 قولغه قول طوتشوب تیزوک آلفه باصیق *
 سبیزدریک : آچی توچیلرنی آکا *
 اونوتوب بتکان و سونگان چرنیده *
 دیب اویون ، نایلرنی قیلشلردی فاش *
 یاگادن اولگان یوراکنی ترگزیک *
 یوقلامسون ، اویغانیق آچسون کوزن *
 « قوشمی جیت تل یاز ناتارچه مولغنه ! » *
 چر ، یوقودن کوب کشینی اویغاتور *
 سوزی برله فچقرا سکا « عزیز » . *

عبدالعزیز مناسیوف .
 « تاشکند »

ظلم

مینم عیبم فلکنی قابلاغان ، قارانغی لب کوننی
 طایاق تونقان صوفرلرغه اوشاتوب آکدره توننی
 سعادت کوکلرمنگ یولدزنده یاقتیلق یوق ، تون
 مگر هیچ بر عیبسز انسان اولمقی اولور ممکن !
 طبیعت حالنی آغان ظلم انسانده مادمده
 خیانت باش کونارگان آدمده
 یواشلق ایله ساک قارشى جزایلیر ظلم برلن
 قارشساک گر طاغن اول قورقته باشلی ئولم برلن
 کورونگان توسلی بولسهده ظلم انسانده یوق کبی
 « کوچی یتماو » آنی شول حالگه کیلترگنده یوق اونى .

ک . ابوبکری .

(*) یوله باشلرندن برر حرف آلتوب بیغولسه مطلوب چقار . « شورا » .

قهرمان غه .

بولما بر كمنڭ ده قلى ، بول تكبر ، بول باطر !
يازمشكنڭ قالقايينه فارشى طور ، كوچلەن فاطر !
چيگسه ملعون ، بتسه كوچلاڭ ، آزغنه چداب اوطر .
فارغشكنى طوت بوره كده ، كوز ياشكنى بوطن طور .

ياقتى بخت نورلر ينى چه چه قالسه ، يوفلاما . .
آچ جانكنى ، كوكره گشكى كير ، يوكور اوزانفلا .
بولشرگه باشقارنى ده چاقر ، سر صانلاما ،
اوشان آنلرغه سرگنى ، « شك » كه آياق آلاما .

دشمانڭ ، دوستڭ جيبلسون طوتونوشوب بارگز !
ئەنە مشرفدەگى كورنشكه نكەلەب قاراگز .
نورلى « قوياش » نى « بولولطر » ايزودن قوتقارگز .
دنياغە نورلر ساچلسون - تيز « قوياش » چغارگز !
سعيد سونچەلەي .

ملت يوليئنه (*)

قاراب تيك نورماي
اخلاصم بيك نام
آقسە دە ياشم
وقف بو باشم
توگلسون ياشم
فدا بو باشم
بولدم غيرتلى
اخلاص خدمتلى
بيروب كوكرك
كەررگه كرك
يوقلاب اولطرماي
كر توقتاپ نورماي
توركدر بابام
چغاررمن نام

(*) مکتب بالالری ایچون بر آغیزدن اوقورغە .

راحتنى كورمك
عمرنى سورمك
مالتله برگه
كرك كپتارگه
بولسه سيگا بر
صبونورغە كر
بزلر ای طوغان
بولورغە قربان
اوبنابده كولك
ملت يوليئنه
اوزون عمرگه
ملت يوليئنه
ظلم هم جبر
ملت يوليئنه
آنادن طوغان
ملت يوليئنه

«نزورکه» . رضا شاهبرادف .

نوعه

پتى ژورنال - فرانسیه ده ۱۸۶۳ نچی سنه دن
اعتبارا نشر ایدلمکده اولان « پتى ژورنال » غزته
سینڭ مشتریلری بر وقت آلتیوز بیك عددگه بتمش
ایدی . (روسیه مسلمانلرینڭ بو کون گه قدر
۳ بیکندن آرتق مشتریسی اولان ژورناللری و ۵
بیکندن آرتق مشتریسی اولان غزته لری یوفر) .

ترکیا ایله روسیه آراسینده اولان صوغشلر -
ایکیوز ییل مدتندە ترکیا ایله روسیه آراسینده ۱۱
مرتبه و ۳۶ ییل صوغش اولمشدر . اوشبو صوغشلرده
آقمش فانلر بر برگه بیغولسه ایدی احتمال که زور
بر ییلغه اولوب آغار ایدی . بوندە توگلهش بایقلر
ایله احتمال که آدم بالالریڭ بیغنسزلکلرینی بر
قدر ینگلشدرمک ممکن اولور ایدی .

(۱) فیدور آلکسیویچ پادشاهلغنده اولوب
« باغچه سرای » معاهدهسی ایله تمام اولدی ، ۱۶۸۱ ده .
(۲) ۱۶۸۶ ده صوفیا آلکسیوونا زماننده باشلا -
نوب ۱۶۸۹ گه قدر دوام ایتدی .

(۳) ایمبراتور پیتر ویلیکی زماننده ۱۶۹۵ ده
اولوب روسیه « آزاو » نی آلدی .

(۴) مذکور ایمبراتور زماننده ۱۷۱۱ ده . بوندە
ایسه روسیه اولگی صوغشده آلمش شهرلرینی
ترکیا گه قایتاروب ویردی .

مونه حاضر مین سرگه اول «بیرامنی» یازامن .
 مینم آتام ن . اولینک ملاسی بولوب ، اولیمز
 بیک فقیر بولغانلقدن ، بیلگی مینم انکاید تیره یاق
 ملارینک ایک فقیری ایدی . انکایگه ، اول خلقینک
 میچ قرینه قویوب قزدرغان (*) ایک تین «سهده»
 سی بیک سیرهک ئلگه ایدی . باشقه آطی -
 طونلی ملار ، اولده حصول آزایا باشلاغاچ خصوصاً
 رمضان آیلرنده شهرگه باروب باش طانش بایلرندن
 پیش - آطی آی آشاب طورلق «فائده» ایتوب
 قایتالر . لیکن بزنگ انکاینک آرق فارت کجه سندن
 باشقه بر حیوانی ده بولماغانلقدن شهرگه باروب بورودن
 محروم ایدی . کوب وقتلده قوری ایکمک ایله گنه
 عمر ایته ایدک . آچلی طوقلی یانقلاندن بز همه برده
 یابق - چیرلی ایدک . انکای بیگراکده آورو ایدی ،
 قش ناک صوق کونلرینک برنده ، انکای اویله نمازندن
 قایتدیده اورنغه یاتدی . مین یاش بالا بولغانلقمندن ،
 انکاینک بولای وقتسز یاتووینه برده عجیله نمای همان
 اوزمنک اویناومده ایدم . مونه بروقتنی کیچده بولدی .
 انکای کوز یاشلرن سورتب مینم یانغه - آشخانه گه
 چقدی ده مینی قوچاقلاب یغلی ده باشلادی . مین ، همان
 بر نرسه ده بلمیچه اینک بولای یلاون مینم ایچون -
 قووانبقنه یغلی دیب اویلادم . چونکه اول ، هر وقتده
 مینی سویگانده کولوب یغلاب سویه ایدی . انکاینک
 یغلاوی بایتاغنه طارنغانغه - کوکلهک ئلل نیندی قورقچلی
 حسلر قوزغالوب ، مینک یغلی باشلادم ، هم شول یغلاومدن
 انکاینک قوچاغنده یوقیغه ده کیتدم . ایرته گوسن ئلل
 نیندی مشقداغان طاوشقه اویانب کیتدم : باش اوچهک
 انکایم یغلاب اوطوره ! ... اچم ژو ایتوب کیتدی .
 انکای - «انکاک ئولدی ! ...» - دیب ئوکسوب
 مینم اورنغه آودی .

(۱) قزان تیره سنده گی آوللرده ، اول خلقی ملانی آشفه
 ده شکانده هر وقتده آش کونینک ایرته سنده ایک تین آقچهنی
 میچ قرینه قویه . اول آقچه اویله گه قدرلی تمام قولنی پشیرلک
 قزه . آشدن قایتقازده ملانگ قول اوچی قبقزل بولادر . آقچهنی
 بولای قز دیوب بیرساک ، اول خلقینک تعبیرنجه ، ئوای بیک کوب
 بولا ایش .

(۵) ۱۷۳۹ ده آننا ایوانونا زماننده باشلانوب
 « بلغراد » معاهده سی ایله تمام اولدی .
 (۶) ۱۷۶۸ ده ایمپراطوریتسه بکاترینه زماننده
 باشلانوب ۶ ییل دوام ایتدی و « کوچک قینارجه »
 معاهده سی ایله تمام اولدی . اوشبو محاربه سوکنده
 قریم مستقل خانلق اولوب فالدی .
 (۷) مذکور ایمپراطوریتسه زماننده ۱۷۸۷ ده
 باشلانوب « یاش » معاهده سی ایله تمام اولدی .
 (۸) ایمپراطور برنچی آلیکساندر زماننده
 ۱۸۰۶ ده باشلاب ۱۸۱۲ ده « بکرش » معاهده سی
 ایله تمام اولدی .
 (۹) ایمپراطور برنچی نیکولای زماننده ۱۸۲۷ ده
 باشلانوب ۱۸۲۹ ده « ادرنه » معاهده سی ایله تمام
 اولدی .
 (۱۰) مذکور ایمپراطور زماننده ۱۸۵۳ ده باشلا -
 نمش سیواستوپول محاربه سیدر . ۱۸۵۶ ده « پاریز »
 معاهده سی ایله تمام اولدی .
 (۱۱) ایمپراطور ایکنچی آلیکساندر زماننده
 ۱۸۷۷ نچی ییل اولان محاربه « برلین » معاهده سی
 ایله تمام اولدی .

اوتسکان بیرام .

حاضر ایندی اول بیرامگه اون ییل اوتدی . اول
 بیرامنی مین عمرمه ده اونوتاچق توگلن . اول بیرام
 مینم یوره گمه شوندی قادالوب قالغان ، که باری قبرمه گی
 قورتلرغنه آنی صوورب چغارسه لر چغاررلر .
 مین اول وقتده اون بر - اون ایک یاشلرننگی
 بالا ایدم . بز ، انکایم ایله ، اولدن شهرگه کوچوب ایک
 آی طورغاچ اول بیرام یتکان ایدی . لیکن اول بیرام
 باشقه لرغنه بیرام بولوب ، میکا بتونلای عکسی ایدی .

II

انكاي ئولوب اوچ آيدن صوڭ، فقيرلكدن
آچدن ئولەرگه وقت يىنكاج، انكاي شهرگه كېتەرگه
قرار قىلدى.

چونكه اولده طورو تمام مېكن توگل درجه سېنه
كىلوب يىنكاي ايدى. قارت كچه مزده ساتلوب انكاي نىڭ
جنازه سېنه توتلغان، اوى جهازلرى كورشى صافى بايغه
ساتلوب آشالغان ايدى. ئە يورطمز وقف يورطى
بولغانغە آنى ساتو مېكن توگل ايدى. شوشى كونلرده
ياكى ملا كېلەسى دېگان خبر چىقچاق، انكاي: «ايندى
بو يورطده طورو مېكن توگل، چونكه، اول ملا
كىلگاج بىزگە ايكنچى بىرگە كوچى حال يوق. ايڭ
ياخشىسى: بىز فزانغە كېتىك، آندە بىلكە بىرەر اش
طابوب طماق طويدىر بىز هم سېنىدە اوفوتورمن»
دېب، مېڭا فزانغە كېتو كېرەكلىگىن سويلەدى.

اوچ كوندن صوڭ، بىز، ارغى اوچنك خىر الله
آغاينىڭ آطينە بار نرسە لىرمىزنى توياب اول بىرلە
ايسە نلە شوب چىغوب كېتىك.

يولده كورگان جفالرنى يازوب اوفوچىلرم زار-
قماسون دېب، فزانغە كىلوب، آندە فارشى آلغان
بىرامىنى - «اونكان بىر امنى» گنە يازمىچى بولامن.

III

فزانغە كىلگانگە ايكى آى، انكاي ئولگانگە
بىش آى بولدى. فزانغە كىلگانگە انكايگە صووق
تېوب، اول همان آوروب ياطا ايدى. مېن «مىر-
سە...» نىڭ ائىدائى قىسىندە اوفى باشلاب كون
صاين مېكتىب ادارەسندن بىش تېن آقچە آلوب انكايگە
بىرەر نرسە آلوب قايتا ايدىم. هم فزانده انكاي نىڭ
بىلشلىرىدىن بەعضىرى قايسى بىر وقتدە بىزگە اعانەدە
قىلە طورغان ايدىلر. مېكتىبە تەعطيل وقتى يىتدى.
ادارەدن آلا طورغان بىش تېن آقچەدە بېرىلى باشلادى،
چونكه آنى سېقىغە كىلگان كوننى گنە بىرە ايدىلر.
بىزگە چىن آچلىق كونلرى كىلوب يىتدى. بو وقتدە انكاي نىڭ
آوروى تمام كوچايگان ايدى.

مونه عرفە كوندە كىلوب يىتدى. نىشلەرگە كېرەك؟

انكاي تمام ئولم حالينە كىلگان. بايتاق اوبلاغاندىن
صوڭ، بىر قاپچىق آلدەدە اورامغە چىغوب كېتىم.
اوفوچىلرم! سىز بىلكە قاپچىق آلوب چىغونى بىك آسان
اش دېب اوبىلىسىزدر؟ يوق! آرقاغە قاپچىق آلوب
چىغودن ئولو، مېڭ ئلوش آرتق! بىردە چىقماغان بولور
ايدىم، انكاي ئولەرگە ياطا، آشارغە يوق!... كون بويى
يوروب، آروب، طالوب كېچكە طابا اويگە قايتوب
كىردىم. نى كوزم بلە كورىم؟! انكاي تمام ئولو حالينە
كىلگان! ...

- انكاي، انكاي! ... جواب يوق. مېسكىنەم
ايدە نىگە صوزلوب ياتقان. آغارە باشلاغان اوزون
قارە ساچلرى مىندىرگە طارالوب كېتىك. مانور جاذبەلى
قارە كوزلرى ئىللە قايدە يىراقغە - بىر نقتەغە قاراب
قالغانلر. نەندە بىر حركت يوق. بارى كوكرەگى،
جېش - جېش صولاو بلە بىر منوب بىر توشوب آرزغە
حركت كە كىلوب طورە. انكاي نى بو قىياقتدە كوروب
ئىللە نىندى فورقنچىلى حىسلر ايلە چولغانوب آلدەم.
- انكاي، انكاي! نىڭ دەشمېسك؟! ... آشمېسك
كىلمېمى؟ ...

ھېشە جواب يوق. مېن يىغلى باشلادىم. آقرىلاب
بولمەدە قارانغولاندى. بارى اورامدەغى فانارلردىن،
قار يابشوب قاتقان ترەزەلر آرقلى، انىڭ گەدە سېنە
بىر آرزغە ياتقى توشوب، آنىڭ مانور بوزن، گوزل
قىياقتدە ياققورتە ايدى.

ترەزە باندىن، قوللرىنە بىرامگە آلغان نرسەلرن
طوتىپ آشغوب آشغوب اويلرىنە قايتوب بارا طورغان
كشىلر اوتوب كېتەلر. ھەسېدە ايرتەگە كېلەچك شاد
لقارغە اچلرىنە صېوشە آلدى يورلر. ئە مېن؟! ...
آلار ھەسېدە ايرتەگە طوغانلرى، آنا، آنالرى،
طانشلرى ايلە قول قوشوب، «بىرام مبارك بولسون!»
دېب بىر بىرسىن تېرىك قىلىشە چىقلر، شادلانچىقلر،
بىر بىرسىنە قوناققە يوروشە چىكلر. ئە، مېن؟! مېن - اون
ايكى ياشلىك بالا، ئولە طورغان انكاي نىڭ صالحون
حياتسىز قولن تونقان كوېنچە، صالحون قارانغى كېچكە

آت اولديغم سوکنده! « ديه جواب ويرمشدر .

۹۹

ياقين اولده اولان مکتبدين فاي توب ده اوينک بر
پوچماغنه کيوم گه بورکانوب مدر مدر اوقوب اوطور وچي
بالاسينک صرف اوقودينغي دکلاب طور ديفي صوگ گوبا
صناب قارامق نيتي ايله آتاسي اولان ملا : « اوغلوم!
ضرب نه صيغه سي؟ » ديه صورمش. بالا ايسه اوستندن
کيومني آلوب: « فعل ماضي معلوم غائب در ، معناسي
صوقدي اوتکان زمانده! » ديه توقناديفي صوگ آتاسي
بوکا قوشوب: « بر اير » ديمش. بالاده: « اول بر اير
اوتکان ييلده ایدی اما بو ييلده آنسي يوق! » ديمش.
(اوتکان ييلغي خلفه سي « فعل ماضي معلوم ، غائب ،
معناسي ده صوقدي اوتکان زمانده » ديه گنه بيکلانديکي
حالده بو ييلغي خلفه سي: « فعل ماضي معلوم ، غائب ،
معناسي ده صوقدي اوتکان زمانده » ديه گنه بيکلانگان ،
اما بالا بونلرني هيچ آگلامقسزين يادلاغان ايمش).

۱۰۰

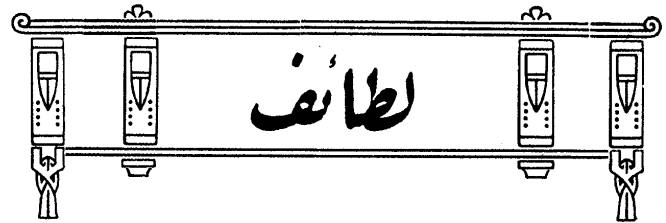
بر آدم ، مشهور جاحظ حضورينه واروب :
« سزني پک تابقر جوابلي ديه لر ، شوندي جوابلردن
بر آزني بگا اوگرتسه کز ایدی ، بن بالقصد شونک
ايچون حضور کزغه کلدن . مثلا بگا : - اي زناچي
خاتون ايری ! - ديسه لر شونلرغه نه کبي جواب
ويريم ؟ » ديدیکنده جاحظده : « درست سوزگه نه
آيتورگه کرك ؟ برشي آيتماي نيک طور رسن ! »
دیمشدر .

بولمه ده ، آنک ئولگانن کوتوب طوره من ! ... ايرته گه
کشي شادلانغانده ، مين انکاي ايله آير يلبشوب آني بير
آستينه اوز اناچمن ! ...

- انييم ، انکاي ! ... اچه سگ كيليمي ، نه ؟ ...
او لگيچه همان جواب يوق . انکاي نك حرکتسز ،
طاوشسز ياتووي ، ميگا ، بوصاغادن بر آياغي ايله کره
باشلاغان - كيله چك فارا کونلرمنک خبري ایدی .
مين ، انکاي نك ايسان فالووندين اميد مني کيسوب ،
آنک يوزلرندن کوزلرندن اوبوب يغلي باشلادم .
بو وقتده انکاي نك يوزي نيندي شادلقلي ، کولهچ
ایدی ! اول ، بلکه ، تيزدن اوزينک سو يگان ايرينه
فاوشوب ، آنک ايله ، ايکنچي دنيا ده شادلق ايله بيرام
اوتکاره سن اوبلاب شادلانغاندر !

شول آرا ده تره زه گه يابشقان فار ، قوبوب توشوب
بولمه ياقتروب کيته هم شول وقتده ، مين ، انکاي نك ،
بتون گه وده سي حرکتکيه كيلوب اوزون ايتوب صولاغانن
کورهم . بو آنک آفتق صولشي ایدی

ولي آپاناي .

۹۸

معتبر آدملردن برينه : « اسفنديار افندي ! طريشه
طورغاچ بالالرکني آدم ايتدک ، هر بری گوزل منصب
وعلم صاحبلي اولديلر » ديدیکلرنده اسفنديار افندي :
« درست سو بيلي سن ، بالالرم آدم اولديلر فقط اوزم

محرری : رضا الدين بن محمد الدين .

ناشری : محمد شاکر و محمد زاکر راسيفلر

« شورا » اورنبورغده اون بيش کونده بر چققان ادبي ، فني و سياسي مجموعه در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР. — 20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلي: سنه لك ۵ ، آلتی آيلق ۲ روبله ۶۰ كاپك .
« وقت » برلن برگه آلوچيلرغه :
سنه لك ۹ ، آلتی آيلق ۴ روبله ۶۰ كاپك در .

« شرق كئابخانه سى » نده مصر - استانبول - هند -
 بيروت مطبوعاتی كلیتلى صورتده موجود در .
 مکتب و مدرسہ لر ایچون هر فنندن، هر توری درس
 کتابلری، کوبلب آلوجیلرغه غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در .
 مفصل « اسامی الکتب » بوش بیارلور .
 زاداتکسز نالوژ ایله بیارلماس، بر سپارش (زاکاز)
 ناک دورندن بری قدر زاداتکه بیاریلورگه نیوشلی .
 پوچته مصارفی آلوجیدن .

شَرَقِ كَابِخَانَةِ سَمِي
 صِلَاحِي : اِحْمَدِ سَحَابِي
 اَوْ شَرَقِ شَهْرِي
 مَه تَائِسِي ۱۹۰۶
 Адресъ: Орскъ, Оренбург. губ.
 №хмеду Исхакову.

محترم اماملرمز دقتنه!

ياشلىر قويلور ايچون
 ميترقه دفترندن سؤيدينه بيرورگه فورماسى
 دوخاونى صابرائيه طرفندن ياصالوب تصديق
 ايدلگان ميتر بچسكى اسپرافكه هم سيميلى و پيسكه
 بلانقهلرى باصلوب چقدى .
 بهالارى : يوز دانسى ۵۰ . پوچته مصرفى ايله ۸۵ .
 نالوژ ايله ۱ صوم .
 آدرس : «ВАКТЪ» Редакция газ. Оренбургъ.

« وقت » مطبعه سنده

هر توري كتابلر، خط و اسچوط بلانقهلرى،
 كانؤيرتلىر، طوى و ضيافت ايچون زاپيسكه لر،
 تبريك هم ويزيت كارتوچكه لرى نفيس
 و گوزل روشده اشله در . چيتدن صورا -
 توچيلرغه تيز مدتده اسله نوب بيارله در .
 آدرس :
 «ВАКТЪ» Редакция газ. Оренбургъ.

« كريموف ، حسينوف و شركاسى » ناك كتاب مغازينلرينه

اوشبو اوقو يلىنه مصر و استانبولدن اوشبو كتابلر كيلدى :

تاريخ كتابلرى :

تاريخ تمدن الاسلامى	۵ جزء ،	۸ صوم
تاريخ مشاهير الاسلام	۳ جزء	۴ » ۵۰ تين
تاريخ شهر مشهور الشرق	۲ جزء	۴ » —
تاريخ ابوالفدا	۴ » —	۳ » ۵۰
تاريخ البايه	۲ » —	۲ » —
تاريخ الاندلس	— »	۵۰ » —
فتوحات الاسلاميه	۲ جزء	۲ » ۵۰
فتوحات لشام	۲ »	۲ » —
تاريخ الازهر	— »	۵۰ » —

وعظ كتابلرى :

الروض الفائق فى المواعظ	۱ صوم
نزهة الناظرين	۱ » ۵۰ تين
نزهة المجاليس	۲ » —
تنبيه الغافلين	— » ۸۰
خزينة الاسرار	— » ۸۰
درة الناصحين	— » ۸۰
مكارم الاخلاق	— » ۸۰
كتاب الميزان للشعرانى	— » ۵۰

كتاب صور اوچى و آلوجيلرنك اوشبو شرطرغه اعتبار ايتمكلرن اوتنه من :

۱) كتاب صور اوچى افنديلر بر مقدار زاداتكه بيارسونلر .
 ۲) آدر يسلىر ممكن قدر آچق يازلسون .
 ۳) كتاب صورالغان يرگه يافن بولغان پوچتاواى استانسيه، اگر
 تيمربول ايله آلد، لسه، بيهرلگان كتابلرى باروب آلتورغان
 تيمربول استانسيه سى رومچه هر فلر ايله آچق ايتوب يازلسون .
 ۴) بر صومدن كيم كتابلر نالوژ ايتوب بيهرلماس، اول وقتك
 نيوشلى آفچهنى لك بيهر لازم .
 ۵) آفچه ارينه پوچته مارقه سى ده يارى . لىكن مارقه لرى
 بر برينه يار شمسلىق ايتوب كاغدايلىه آرا لاشدروب سالورغه كيرك .
 ۶) صادلغان كتابلر كيرى آلنى .
 ۷) صورالغان كتابلرنك صوماسينه قاراب اسكيدكه باصالا ؛
 كوبلب آلغانده .

Оренбургъ, Уфа, Т-ву Каримовъ, Хусаиновъ и К-о.

«وقت» اداره خانەسینگ اوز مطبەحە سەندە نفیس روشدە اعلا کەغدگە باصلوب چققان توباندەگی اثرلەر ادارەدە ھەم مشهور کتابچیلردە ساتلمقەدەدر. ادارەدن یوزلب آلوجیلرغە مخصوص اسکیدکە قیلنور. آدرس: «ВАКТЪ» газ. редакция Оренбургъ.

«دورت کون»

روسلرنڭ مشهور ادیبلرندن ژ. غارشین اثری بولوب، ر. رفیی طرفندن ترحیمە قیلنمشدر. بو رسالەدە محاربه دە یارالانمش بر صالانانڭ اوزی ئوتوردیکی تورک صالانانی یانندە دورت کون عذابلانوب یاطدیغی و شو اثنادگی احوال روحیەسی - حسیاتی تصویر قیلنمشدر. بهاسی ۸۰۰، پوچتە ایله ۱۰ تین در.

«قوزغونلر او یاسندە»

شاخستەدەغی مسلمان اشچیلر طوروشینە دائر شریف افندی کمال قلمی ایله یازلمش عبرتلی بر حکایە در. بهاسی ۱۲ تین، پوچتە ایله ۱۴ تین.

«کتب سته و مؤلفلری»

حدیث و سنت عالملری قاشندە «کتب سته» دبه مشهور اولان حدیث کتابلری و آنلرنڭ مؤلفلری حقندە یازلمش بر رسالەدر. ۱۳۶ بیتدن عبارت اولان بو رسالەنڭ حقی ۴۵ تین.

«رحمت الهیه»

بو اثر، محترم موسی افندی طرفندن قوزغاتلمش «رحمت الهیه» مسئلهسی حقندە مجتهد و محدث ابن القیم الجوزیه حضرتلرنڭ «حای الارواح» نام بیوک اثرنە اولان بر فصلینڭ ترحیمەسندن عبارتدر. ایکنچی مرتبه باصلدی. مرتبی رضالدین بن فخرالدین. حقی ۱۰ تین، پوچتە ایله ۱۲ تین.

«ترویسکی علماسی و اصول

«جدیدە»

اصول جدیدە ایله بالالر اوقوتوق شرعا و عقلا درست ایدیکی حقندە، شیخ زین الله نقشبندی حضرتلری ھەم برابر اولندیغی حالەدە ترویسکی علماسینڭ اعلام نامە و عمومی نصیحتلریندن عبارت بر اثردر. ایکنچی مرتبه باصلدی. حقی ۵۰.

«محمد علیہ السلام»

معتبر اصللردن آنوب یازلمش بو اثر مکتب بالالرینە درس ایتوب اوقوتورغە ھەم مطالعە ایچون بیک موافقدر. مرتبی رضالدین بن فخرالدین. حقی ۲۰ تین، پوچتە ایله ۲۴ تین.

«تاریخ اسلام»

ابتدائی ورشدی مکتبلردە اوقوتوق ایچون استابولدە مکتب سلطانی مأذونلردن عثمان افندی جلیالر طرفندن آچیق ترکی تلندە یازلمش بو اثر، ایکنچی مرتبه باصلوب چیقدی. حقی ۱۸ تین، پوچتە ایله ۲۲ تین.

«جغرافیای عمرانی»

غیننازیه و ریالنی مکتبلردە اوقوتولا طورغان درس کتابلریندن آنوب ترتیب ایدلمش بو اثرنڭ تلی آچیق، افادەسی ینگل، مکتبلردە درس قیلوب اوقوتورغە مناسبدر. مرتبلی فاتح کریووف ایله نورالدین آغەیفدر. حقی ۳۰ تین، پوچتە ایله ۳۶ تین.

«بالالار اچون واق حکایەلر»

باشقا تللردن کوچرلوب ترتیب ایتلگان بر اثردر. مرتبی دردمند. حقی ۱۲ تین، پوچتە ایله ۱۶ تین.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنڭ شعرلریندن نمونەلر جیلوب باصلمش شعر مجموعه سیدر. حقی ۲۰ تین، پوچتە ایله ۲۴ تین.

«تل یاریشی»

یتمش دن زیاده اهل قلم طرفندن حکایە ھەم مقاله روشندە یازلغان بو اثردە اونطولغان یا کہ یوغالغان چن تانار سوزلرنڭ بیک کوبسی جیولغان در. اوشبو ۱۹۵ صحیفەلك اثر، گوزل کاغذدە گوزل روشدە باصلوب ھر بر کتابچیلردە ۷۵ تین گە ساتلمقەدەدر. پوچتە ایله ۸۵ تین.